

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİMDALI
SINIF ÖĞRETMENLİĞİ BİLİMDALI
TEZSİZ YÜKSEKLİSANS PROJESİ**

**HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERSLERİ
BAĞLAMINDA KAVRAM ÖĞRETİMİNİ KONU ALAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ**

GÜLTEN ÖZDAĞ

Denizli- 2022

**T.C.
PAMUKKALEÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİMDALI
SINIF ÖĞRETMELİĞİ BİLİMDALI
TEZSİZ YÜKSEKLİSANS PROJESİ**

**HAYAT BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER DERSLERİ
BAĞLAMINDA KAVRAM ÖĞRETİMİNİ KONU ALAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ**

Gülten ÖZDAĞ

Danışman

Doç. Dr. Selçuk ŞİMŞEK

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI

İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı öğrencisi Gülten ÖZDAĞ tarafından hazırlanan “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersleri Bağlamında Kavram Öğretimini Konu Alan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi” başlıklı Tezsiz Yüksek Lisans Projesi tarafımdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Selçuk ŞİMŞEK

Danışman

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun..... tarih ve .....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr., Mustafa BULUŞ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu proje çalışmasında; proje içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu proje herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir proje çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

İmza

Gülten ÖZDAĞ

TEŞEKKÜR

Ülkemizin ve dünyamızın salgın hastalıklarla uğraştığı bir dönemde yüzyüze veya uzaktan eğitim yoluyla akademide geçirdiğim bu iki yılda derin bilgisi ve engin tecrübesi ile bana, benim mesleğime, dünyaya bakışıma çok şeyler katan kıymetli danışman hocama, başta derslerine katıldığım bölümümüzün ve akademinin birbirinden kıymetli ve değerli akademisyenlerine, enstitüde evrak vb. işlerde bize yardımcı olan büro personeline; yeni dostluklar kurduğum, neyi nasıl yaparız sorusunu birbirimize sordüğümüz, çabalarımızı karşılıklı fikir alışverişleri ile desteklediğimiz tüm sınıf arkadaşlarıma;

Teşekkür ederim...

ÖZET

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersleri Bağlamında Kavram Öğretimi Konu Alan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi

ÖZDAĞ, Gülten

Tezsiz Yüksek Lisans Projesi, Temel Eğitim ABD,

Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Selçuk ŞİŞEK

Haziran 2021, 49 sayfa

Bu araştırmada 2007-2021 yılları arasında ülkemizde gerçekleştirilmiş ve YÖK TEZ merkezince yayımlanmış “hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimi” konusunu kapsayan lisansüstü tez çalışmaları incelenmiştir. Nitel araştırma deseninde gerçekleştirilen bu araştırma, Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi’nden ulaşılabilen 25 lisansüstü tez çalışması üzerinden yürütülmüştür. İncelemeye alınan bu tez çalışmaları gerçekleştirildikleri yıllara, üniversitelere, kullanılan desen ve yöntemlere, akademik türlerine, problem cümlelerine, örneklem tür ve büyüklüğüne, veri toplama ve analiz metotlarına göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda konu kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde yapılmış çalışmalar olduğu, yine bu çalışmaların büyük bölümünün nitel türde gerçekleştirildiği, nicel desende yapılan çalışmalarının büyük bölümünün deneysel desenler kullanılarak tamamlandığı, örneklem bakımından araştırmalarda örneklemin 1-50 arasında çoğunluk kazandığı, en çok başarı test, görüşme ve yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılarak araştırmaya ilişkin verilerin toplandığı, çeşitli istatistik yöntemler ve içerik analizi yardımı ile çözümlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu konunun hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanına yeni girdiği, bu sebeple bu alanda yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hayat bilgisi, sosyal bilgiler, kavram öğretimi

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİ PROJE ONAY SAYFASI	İİİ
ETİK BEYANNAMESİ	İV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
TABLolar LİSTESİ.....	İX
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Problem Cümlesi.....	3
1.3. Alt Problemler.....	3
1.4. Amaç	3
1.5. Önem.....	3
1.6. Varsayımlar	4
1.7. Sınırlılıklar	4
1.8. Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Kuramsal Çerçeve	6
2.1.1. Hayat Bilgisi	6
2.1.2. Sosyal Bilgiler.....	8
2.1.3. Kavram.....	10
2.1.4. Kavram Öğretimi	14
2.3. İlgili Araştırmalar.....	19
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM	21
3.1. Araştırmanın Modeli	21
3.2. Evren ve Örneklem	21
3.3. Veri Kaynakları.....	21
3.4. Verilerin Toplanması	22
3.5. Verilerin Çözümlemesi	22

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR.....	23
4.1. Tezlerin Yılları ve Türleri	23
4.2. Tezlerin Üniversiteler Göre Dağılımı	24
4.3. Tezlerin Problem Cümleleri.....	25
4.4. Tezlerin Araştırma Desenleri	26
4.5. Tezlerin Örneklem Büyüklüğü.....	27
4.6. Tezlerin Örneklem Türleri	28
4.7. Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Teknikleri.....	28
4.8. Tezlerin Veri Analizi Yöntemleri	29
BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	31
5.1. Tartışma	31
5.2. Sonuç.....	34
5.3. Öneriler	35
KAYNAKÇA.....	37
ÖZGEÇMİŞ	42

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4. 1. <i>Tezlerin Yıllara ve Türlerine Göre Dağılımı</i>	23
Tablo 4. 2. <i>Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı</i>	24
Tablo 4. 3. <i>Problem cümlelerine göre tezler</i>	25
Tablo 4. 4. <i>Tezlerde kullanılan araştırma desenleri</i>	26
Tablo 4. 5. <i>Tezlerin örneklem büyüklüğü</i>	27
Tablo 4. 6. <i>Tezlerin örneklem türleri</i>	28
Tablo 4. 7. <i>Veri toplama araçları</i>	29
Tablo 4. 8. <i>Veri analiz yöntemleri</i>	29

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Araştırmanın birinci bölümünde problem durumu, araştırmanın problem cümlesi, alt problemleri, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, sayıtlar, sınırlılıklar ve araştırmadaki kavramların tanımları yer almıştır.

1.1. Problem Durumu

Günümüzde bilginin üretilme ve dolaşıma girme hızı son derece yüksek olup bu durum toplumlara son derece dinamik bir yapı kazandırmış, bu toplumun parçası olan bireyleri sürekli bir yenilenme içerisine sokmuştur. Ortaya çıkan bu dinamizm birçok alanda mevcudiyetini göstermektedir. Özellikle bilim akıl almaz bir hızla ilerlemektedir (Şişman, 2007). Hızla artan ve yayılan bu bilgi, çalışma hayatında rekabeti güçlendirmiş ve uzmanlaşmayı artırmıştır (Karaman ve Bakırcı, 2010). Bu sebeplerden dolayı 21. yüzyılda bireylerden alan uzmanlığı ve farklı yeterliliklere sahip olmaları beklenmektedir (Gündoğan, 2017).

Üniversitelerin eğitimde ön plana çıkan toplumsal işlevleri arasında bilimsel araştırmalar yapmak, bilimsel bilgi üretmek, yeni buluşlar ve tasarımlar ortaya çıkarmak gibi iş ve görevler yapmak yer almaktadır (Kaya, Yazıcı, Deliveli ve Hoşgör, 2016). Eğitimin ön kademesi olarak sayılabilecek düzeylerde amaç sadece bilgi sağlamak ve bilgiyi aktarmaktır, üniversitelerde ise bilgi kullanıldığı gibi, çeşitli argümanlarla üretilir ve akademik yayınlarla dağıtılır. (Tuzcu, 2003; Karaman ve Bakırcı, 2010). Bilgi birikimini bireylerin kullanıp dolaşıma sokmaları, kullanabilmeleri için lisans eğitimi yeterli olmayıp lisansüstü eğitim almaları önemli görülmektedir (Başer, Narlı ve Günhan, 2005).

Yüksek Öğretim Kurulu (2021) tarafından düzenlenen Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'ne göre lisansüstü eğitim programları; yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlik olmak üzere üç bölüm şeklinde düzenlenmiştir. Yüksek lisans ve doktora eğitimi alan kişilerin yaptıkları çalışmalar bilime ışık tutmakta ve yukarıda da bahsettiğimizi gibi bilginin kullanılmasını, üretilmesini ve dağıtımını üniversitelerce bu alan öğrencilerinin araştırmaları ölçeğinde olmaktadır. Araştırmalar eğitimdeki eksiklikleri tespit edebileceğinden, özellikle eğitim alanındaki çalışmalar toplumun gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda boşlukları doldurmaya yönelik araştırmalar yapılmakta ve gelişmiş bireyler nitelikli eğitim sonucunda toplumu oluşturmaktadır. Bu nedenle lisansüstü çalışmalar toplumun gelişmesinde itici bir rol oynamaktadır (Sayan ve Aksu, 2005).

Akademik anlamda ilerlemenin lokomotif gücü alanda gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarıdır ki bu lisansüstü tez çalışmalarının oluşturduğu bir kısım da Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri ile ilgili çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmalar bize Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinin hangi konular üzerinde durulduğu ya da hangi konularına değinilmediği, öğretimde karşılaşılan zorluklar, öğretimin daha verimli olabilmesi için neler yapılabileceği hakkında ışık tuttuğu için lisansüstü tez çalışmaları oldukça önemlidir.

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri okullarda mihver özellikler taşıyan dersler olup sosyal meseleleri, toplumsal sorunları ön plana alan, bireyin sosyalleşmesinde ve yaşadığı toplumun içerisinde bir fert olarak kendisini görmesinde önemi olan derslerdir. Bu dersler temel yaşam becerilerini muhteva ettiği gibi belirli olay, olgu ve kavram örüntülerine de sahiptirler. Bu bağlamda ders içeriklerinde kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır, ders kitapları ve ders müfredatlarında buna açıkça değinilmektedir (MEB, 2018). Kavram öğrenme ya da kavram öğretimi, bilginin ağırlığının sistematik olarak öğrenme ilke ve ölçütlerine uygun bir biçimde aktarılması olayı olup ve bu her iki derste de çok önemli kabul edilir. Akademik düzeyde bu alanlarda kavramsal çalışmaların varlığı, yeni yaklaşımlar ve aktarım teknikleri geliştirme fırsatı sunmaktadır. Ders alanlarıyla ilgili kavramsal çalışmaların derlenmesi ve sistematik bir şekilde açıklanmasıyla alanın mevcut durumu anlaşılır olacak ve hali hazırdaki durumu ortaya konacaktır.

Sonuç olarak şunları demek yanlış olmayacaktır; lisansüstü düzeyde ortaya konan tez çalışmaları var olan sorunların tespitinde ve bu sorunların çözümünde önem arz etmekte, ortaya bir çıkış yolu sunmaktadır (Tereci, 2017). Bununla birlikte Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri yaşamla iç içe olan derslerdir. Bu dersler mihver ders niteliğindedir ve bu derslerde öğrencilere verilmesi gereken kazanımların ihmal edilmesi diğer derslerdeki başarıyı da olumsuz etkileyecektir (Ersoy, 2009). Bu sebeple eğitimde bu alanla ilgili yapılan lisansüstü tez çalışmalarının önemi büyüktür. Çünkü toplumun ileriye doğru gelişmesi eğitimden umulan pratik bir fayda olup eğitiminde kendi içinde iç dinamikleri ile beraber gelişmesi de yapılacak olan araştırmalara bağlıdır, söyleminde bulunulabilir. Bu sebeplerden dolayı okullarda hali hazırda okutulan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri ile ilgili kavram öğretimi konu kapsamında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmaları incelenerek alanın Türkiye’ de ne durumda olduğunu ortaya koymak ve araştırmacılara bu anlamda önerilerde bulunulmak istenmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesi; Türkiye’de Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kavram öğretimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının yapısal açıdan genel eğilimi nasıldır?

1.3. Alt Problemler

Araştırmanın problemine bağlı olarak aşağıda yer alan alt problemlere cevap aranmıştır:

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kavram öğretimi ile ilgili yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının;

1. Yayımlandıkları yıllara göre dağılımları nasıldır?
2. Araştırmanın yapıldığı üniversitelere göre dağılımları nasıldır?
3. Akademik türlerine göre dağılımları nasıldır?
4. Araştırmanın problem cümlesine göre dağılımları nasıldır?
5. Kullanılan araştırma desenlerine göre dağılımları nasıldır?
6. Örneklem büyüklüğüne göre dağılımları nasıldır?
7. Örneklem türüne göre dağılımları nasıldır?
8. Veri toplama araçlarına göre dağılımları nasıldır?
9. Veri analiz yöntemlerine göre dağılımları nasıldır?

1.4.

Amaç

Bu araştırmanın nihai amacı, YÖK Tez Merkezi’nce yayınlanmış olan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri kapsamında kavram öğretimi konusu ile ilgili gerçekleştirilmiş lisansüstü tez çalışmalarının yapısal açıdan incelenmesidir. Bu genel amaç nihayetinde yukarıda bahsi geçen sorulara yanıt aranmıştır.

1.5.

Önem

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kavram öğretimi ile ilgili ülkemizde akademik düzeyde yapılmış tezlerin incelenmesi alanın gelişimini anlamada ve yapılacak çözümlerinin alandaki güncel eğilimlerini ortaya çıkarmada, hangi konuların ne sıklıkla ele alındığını ve alanın ne tür yeni araştırmalara gereksinim duyduğunu belirlemede kılavuz ve yol gösterici olmayı hedeflemesi çalışmayı önemli kılmaktadır. Çalışma alanıyla ilgili olarak, sosyal bilgiler ve hayat bilgisi bağlamında tematik,

metodolojik ve istatistiksel analiz tekniklerini inceleyen sınırlı sayıda çalışma olduğunu tespit edilmiştir (Akdağ, 2010; Özkaya, 2010; Özcan, 2010; Talay, 2011; Ünlü, 2011; Subaşı, 2013; Dinç, 2014; Bitlisli, 2014; Gültekin, 2016; Akşit, 2016; Öz, 2017). Çalışmanın Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersleri özelinde kavram öğretimine ilişkin genel çerçeveyi görmede faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, çalışmanın bulgu ve sonuçlarının Türkiye'de kavram öğretimi çerçevesi ile ilgili alanın gelişimini ve geleceğini erişiler neticesinde elde edilen veya elde edilemeyen noktaları anlamaya yardımcı olacağı ve alan araştırmacılarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.6. Varsayımlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilecektir.

Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kavram öğretimi ile ilgili akademik düzeyde yapılmış lisansüstü tezlerin ilgili konu muhtevasına ve başlık içeriğine sahip Türkiye'de yapılmış lisansüstü tezlerinin Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nda indekslenme çalışmalarının hatasız ve eksiksiz olarak yapıldığı varsayılmıştır. Ayrıca kapsam alanına dahil edilmiş lisansüstü tezlere araştırmacı tarafından kayıpsız ulaşıldığı varsayılmıştır.

1.7. Sınırlılıklar

Bu çalışma konu başlığında olduğu gibi hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanında kavram öğretimine ilişkin;

1. Bu çalışma konu başlığında Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersi kapsamında kavram öğretimi ile ilgili 2000-2021 yılları arasında Türkiye'de yapılmış olan, izin durumu serbest lisansüstü tez çalışmaları ile sınırlıdır.
2. İlgili konu kapsamında yer alan tezlere en son 05.11.2021 tarihinde ulaşılmıştır.
3. Bu araştırma Yüksek Öğretim Kurulu Yayın ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tez merkezinde (YÖK TEZ) erişime açık olan veya tam açık olmadığı için ilgili tezlerin özet kısımlarından yararlanılmış tezlerle sınırlıdır.

1.8.

Tanımlar

Hayat Bilgisi: İlkokul düzeyinde 1., 2. ve 3. Sınıflarda ders olarak sınıf öğretmenlerince okutulan, sosyal becerileri, bilgileri, kavram ve değerleri kapsayan, nitelik olarak hayata hazırlamayı hedeflemiş ders (Binbaşıoğlu, 2003).

Sosyal Bilgiler: İlkokulların 4. Ortaokulların 5., 6. Ve 7. Sınıf düzeylerinde sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından okutulan, çeşitli sosyal bilimlerin temelinde üretilmiş bilgilerin tematik olarak sunulduğu ders (Yel, 2011).

Kavram: Olgu ve bilgilerden hareketle yapılandırılmış bilgi kümesi (Şimşek, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmaya yönelik ilgili kavramlar kuramsal olarak açıklanmıştır.

2.1.Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Hayat Bilgisi

Sürekli değişen ve gelişen dünyada, ilkokul çocuklarına yaşamla ilgili temel becerileri kazandırma sürecinde gerekli eğitimin verilebileceği en önemli derslerden birisi Hayat Bilgisi dersidir. İlkokul 1, 2 ve 3. sınıfta okutulan Hayat Bilgisi dersi, Sosyal Bilgiler ile Fen ve Teknoloji derslerinin temelini oluşturmaktadır. Öğrencilere temel yaşam becerileri ve kişisel nitelikler kazandırmayı amaçlayan Hayat Bilgisi dersi, aynı zamanda öğrencilerin hayatları boyunca kullanacakları akademik bilgi ve becerilerin temellerinin atıldığı bir derstir. Bu bağlamda Hayat Bilgisi dersi, bireylerin iyi insan ve vatandaş olmalarına yardımcı olan ve çevreye uyumlarını kolaylaştıran beceri ve değerlerin kazandırılmasına yol açan ilk ders olarak tanımlanabilir (Akınoğlu, 2005).

Hayat Bilgisi dersi; Çocuğun gelişimine göre işlenerek, sosyal ve doğa bilimlerine dayalı, olabildiğince somut ve yaşam odaklı işlenerek öğrencilerin birey ve vatandaş olarak daha etkin yaşamalarının temellerini atar (Öztürk, 2006).

Hayat Bilgisi dersi, bir yanda fen, diğer yanda sosyal bilimler olmak üzere yaşam ve bilgi değişkenlerine dayanmaktadır (Güleryüz, 2008). Öztürk (2006) Hayat Bilgisi dersini, bireylerin gündelik yaşama uyum sağlamayı öğrendikleri ve karşılaştıkları sorunlara çözüm ürettikleri bir ders olarak vurgulamaktadır. Öte yandan Binbaşıoğlu (2003) hayat bilgisi dersini çocukların yaşadıkları sosyal ve kültürel çevreyi tanımalarını ve etkileşimde bulunmalarını sağlayan beceri ve değerlerle harmanlanmış bir ders olarak tanımlamaktadır.

Tanımlardan hareketle Hayat Bilgisi dersinin; Fen ve Sosyal Bilimlerin temelini oluşturan; ilkokul 1, 2, ve 3. sınıfta okutulan temel derslerin başında gelen; öğrencilere temel yaşam becerileri, sorumluluk duygusu ve kişisel nitelikler kazandıran bir ders olduğu söylenebilir. Hayat Bilgisi dersi, doğa ve sosyal bilimlerin yanı sıra zeka ve sanat alanlarını da kapsayabilir. Çünkü Hayat Bilgisi dersi; Sosyal bilimler, doğa bilimleri, sanat, fikir ve değerler bilgisine dayanır. Bu alanlara ilişkin bilgiler bir bütün olarak Hayat Bilgisi dersinin içeriğini oluşturmaktadır (Sönmez, 2010).

Hayat Bilgisi dersi, çocuğun temel yaşam becerilerine ve arzu edilen kişisel niteliklere sahip bir birey olarak yetişmesini, yaşamı boyunca kullanabileceği bilgileri edinmesini ve bu bilgileri yeni, kendine özgü kullanarak üretmesini amaçlar. Bu ders temel yaşam becerilerine sahip, hak ve sorumluluklarını bilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Bayındır, 2007; Şahin ve Sever, 2005).

Öztürk (2006, s.138) ise Hayat Bilgisi dersinin öncelikli amaçlarını şu şekilde sıralamıştır; çocukların çevreye uyumu için gerekli olan beceri ve değerleri kazandırmak ve yaşadığı toplumu çeşitli değişkenler açısından (fiziksel, kültürel vb.) etraflıca inceleyip tanımalarına yardımcı olmaktır. Deveci (2008, s.5) ise Hayat Bilgisi dersini, ilkokulların temel ve önemli bir dersi olarak görmekte ve bu ders aracılığıyla öğrencilerde kendini ve çevresini tanıma fırsatı bulduğunu, öğrencinin kendini geliştirerek çevresine ve topluma uyum sağlamada kazanımlardan faydalandığını, çok yönlü ve yaratıcı düşünmeyi odağına alarak, problem çözme gibi özelliklerinin bu ders ile geliştiğini ifade etmiştir.

İlkokul çocuklarına çeşitli beceri ve değerler kazandırmayı amaç edinen bir ders olan Hayat Bilgisinin amaçları doğrultusunda bireye kazandırdıkları şöyle sıralanabilir;

1. Yaşadığı Toplumu Tanır
2. Zaman Ve Mekanı Algılar
3. Kendine Bakar;
4. Temel Süreç Becerilerini Belirler;
5. Öğrenmek İçin Öğrenir;
6. Sosyal Uyumu Sağlar;
7. Sağlıklı Bir Yaşamla İlgilenir;
8. Tarihi Ve Kültürel Değerleri Korur Ve Geliştirir;
9. Kaynakları Verimli Kullanır (Meb, 2018).

Hayat Bilgisi dersine, Türk Eğitim Sistemi'nde ilk defa 1926 yılında yer verilmiş ve 1926 programından sonraki 1936, 1948, 1968, 1998, 2004, 2009, 2015 ve 2018 programlarında aynen yer alması uygun görülmüştür. Proje niteliğinde hazırlanmış olan ve 1926 yılına kadar deneme maksatlı uygulamada kalan 1924 müfredatında ise bu ders içeriğinde doğa incelemesi, sağlık bilgisi, yurttaşlık bilgisi, ziraat, ahlak sohbetleri, coğrafya ve tarih derslerinin konuları yer bulmuştur. Ancak hayat bilgisi dersi içeriğine sahip olmakla birlikte ismi Hayat Bilgisi dersi olarak kullanılmamıştır (Gülcan, 2003).

Hayat Bilgisi dersinin okul programında yer almasının en önemli gerekçelerinden biri, öğrencileri gerçek hayata hazırlamak için gerekli olan beceri ve donanımı kazandırmasıdır (Kabapınar, 2012). Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar hayatın

ihtiyaçlarına göre Hayat Bilgisi dersine yön veren öğretim programı hakkında bilgi edinme; Hayat Bilgisi dersinin dünü, bugünü ve geleceği için önemlidir. Çünkü Hayat Bilgisi dersinin gelişim ve değişim süreçlerini bir bütün olarak ele almak ve ele almak, bu derste paydaşlara gerekli önemin verilmesinde etkili bir adımdır. Hayat Bilgisi dersinin amaçlarının ve yapısının daha iyi anlaşılması için halihazırda uygulamada olan 2018 Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın tanınması ve temel yapısının bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

2.1.2. Sosyal Bilgiler

Disiplinler arası bir yaklaşımı temele alan sosyal bilgiler dersinin kapsamına giren konular Osmanlı döneminde farklı dersler ve disiplinler içerisinde eğitim sistemi içerisinde yer almıştır (Öztürk ve Diğerleri, 2007). Türk Eğitim tarihine bakıldığında Selçuklu dönemi Nizamiye medreselerinde tarih (İslam Tarihi) dersine, Osmanlı dönemi Fatih ve Süleymaniye Medreselerinde ise tarih dersine edebiyat dersi içinde, coğrafya dersine ise heyet dersi içerisinde yer verilmiştir (Bilgili, 2016).

1839'da Osmanlı sınırlarında açılan ilk rüştiyeler ders programlarında ahlak bilgisi olarak sosyal bilgiler içeriğine dahil konuları ele almış, Mühendishane-i Berri-i Hümayun programlarında coğrafya ve Tarih-i Harb dersleri, 1869 tarihli Nizamnameye göre tüm sıbyan mekteplerinde Muhtasar Tarih-i Osmani ve Muhtasar Coğrafya dersleri, İdadilerin dersleri arasında Coğrafya ve Tarihi Umumi dersleri yer almıştır, bu dersler konu ve muhteva olarak sosyal bilgiler dersinin özünü karşılamıştır (Tay, 2018). 1904 yılında ise buzenin içerik kısıtlanmış tüm okulları kapsayan yeni programda sadece Muhtasar Tarih-i Osmani dersine yer verilmiştir (Kılıçoğlu, 2015).

1913 tarihli ilköğretim geçici kanununda yeniden ele alınan müfredatlar genişleyerek şekillenmiş, Coğrafya (Osmanlı coğrafyası), Tarih (Osmanlı tarihi) ve Malumat-ı Medeniye (yurttaşlık eğitimi) ve Ahlakiye ve İktisadiye dersleri ilköğretim programına eklenmiştir (Akyüz, 2016). Osmanlı döneminde sosyal bilgiler dersine temel oluşturacak Mülahhas Tarihi Osmani, Muhtasar Coğrafyayı Osmani dersleri ve II. Meşrutiyet Döneminde Malumati Vataniye (Vatandaşlık Bilgisi) dersi yer almaktadır (Kaya, 2018).

Osmanlı'nın son dönemindeki eğitim ve öğretim programlarının kademelerine baktığımızda ders isimlerinin farklı olduğunu görürüz. Bu dönemde sosyal bilimler alanındaki konular farklı ders isimleri altında aynı içerikle zikredilmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk eğitim programı 1924 ilköğretim programıdır ve bu program bir prototiptir. Bu programda yer alan "Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı

Vataniyye” dersleri içerikleri bakımından Sosyal Bilgiler disiplininin temelini oluşturduğu söylenebilir (Kartal, 2019).

1924 programında bütün dersler birbirinden ayrıştırılmış ve bağımsız olarak ele alınırken, 1926 programında ilk kademe düzeyinde Coğrafya, Tarih, Musahabat-ı Ahlakiye ve Tabiat Tetkiki gibi derslerin Hayat Bilgisi dersi adı altında toplu olarak öğretilmesi yer almıştır (Budak, 2010). 1924 programında yer alan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri 1926 programında Yurt Bilgisi dersi olarak değiştirilmiş, 1926 yılında hazırlanan programda Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri yer almaktadır (Bilgili, 2016).

Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1926, 1936, 1948 programlarında tek disiplinli öğretime uygun bir biçimde, ayrı ayrı birer ders olarak okutulmuştur (Öztürk ve diğerleri, 2007; Tay & Öcal, 2015) Eğitimin hız almasında öğretmen görüşleri önemli tutulup 1962 yılında öğretmen görüşlerine dayalı olarak programa dair geri dönütler toplanmış aynı yıl yapılan ilkokul program taslağında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri bir araya getirilip birleştirilerek Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi adını almıştır (Gökdemir, 2013).

Bu uygulama ülkemizde 1962 yılından itibaren Sosyal Bilgiler dersinin Toplum ve Ülke İncelemeleri adıyla okutulmaya başlandığını göstermektedir. Dolayısıyla teknik anlamda sosyal bilgiler dersinin Türk eğitim sistemine entegre edildiği yıl 1962 denilebilir. 1968 yılında yapılan bir takım değişiklikler ile ilkokul 4. ve 5. Sınıf düzeyinde Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi adı altında bir araya getirilen ve yer alan konular ilişkilendirmelerden faydalanılarak çocuğa uygunluğu ve konularının hayatla iç içe olması sebebiyle birleştirilmiş ve Sosyal Bilgiler dersi adı altında toplanmıştır (Kartal, 2019).

Bir ders olarak Sosyal Bilgiler, 1968 yılından itibaren ilkokul programlarında, 1975 yılında itibaren de ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır. 1985 yılından itibaren II. Kademe Sosyal Bilgiler dersinin yerine Milli Coğrafya, Milli Tarih ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri dahil edilmiştir. 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren tekrar 4, 5, 6, 7. Sınıflarda Sosyal Bilgiler adıyla devam etmiştir (Safran, 2015).

1998 yılından itibaren küresel gelişmeler ve ilerlemeler ışığında ülkemizde yeni müfredat ve içerik geliştirme araştırmalarına hız verilmiştir. Bu çalışmaların sonucunda 2005 yılında pilot uygulaması yapılan ders; 4, 5, 6, 7. sınıflarda sosyal bilgiler öğretim programı kapsamında 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulanmıştır (Kılıçoğlu, 2015).

2004 sosyal bilgiler dersi öğretim programı, öğrencinin aktif olduğu ve öğretmenin rehberliğinde etkinlikler çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu programda öğretmenlerin derslerin

belirli aşamalarında öğrenme sürecinde yararlanabilecekleri öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini kullanmaları beklenmektedir (Özdemir, 2015).

Son olarak 2018 yılında yenilenen ders müfredatlarında kavram öğretimi konusunun üzerinde daha belirgin bir şekilde durulmuştur. Her üniteye verilmesi gereken kavramlar açıklanmış, kavramları öğretmede kullanılacak kavram öğretimi teknikleri konusunda öğretmenlere rehber olacak örnekler verilmiştir.

2.1.3. Kavram

İsim anlamı olarak değerlendirilen kavram, "bir nesnenin veya fikrin zihindeki soyut ve genel tasarımıdır" (TDK). Bununla birlikte, literatürün gözden geçirilmesi, terimin farklı anlamlara sahip olduğunu göstermektedir. Bir sözcükle ifade edilen kavram, bireyin bilişsel süreçleri aracılığıyla zihinde anlam kazanan farklı olgu ve nesnelere ayırt edilebilir ortak noktalarını temsil etmek için kullanılan bir bilgi biçimidir (Ülgen, 2004, s.107).

Kavram genellikle kategorik bir fark olarak görülür. Çünkü kavramların benzerlikleri nesnelere, insanlara, olaylara, fikirleri, nesnelere ve süreçleri gruplamak için kullanılır (Tokcan, 2015, s.7). Ayrıca kavram, ortak özellikleri nedeniyle aynı küme, sınıf, grup içinde yer alan örneklerin dilsel ifadesidir (Şimşek, 2006).

Kavram olgulara ve olaylara sözel eklemler yapılarak geliştirilmiş zihinsel bir yapı formudur. Düşünce süreci içerisinde insanın kendini ifade etmek ve dünyayı anlamak için kullanmak zorunda olduğu araçlar olan kavramlar, gerçek dünyanın içinde yoktur ancak kavramları gerçek dünyada niteleyen örnek durumlar ve olgular vardır, bu durum kavramlara tanımsal anlamda sürekli yenilenebilir bir özellik kazandırmıştır (Tosun ve Doğan, 2005, s.1). Kavramlar, ortak özelliklere sahip nesnelere, durumların, olayların, olguların ve görüşlerin bir veya daha fazla yönüne göre gruplandırıldığı ve sınıflandırıldığı kelimelerdir. Kavramın farklı tanımlarına bakıldığında, tanımların kategori, grup ve ayrılma noktası gibi alt özelliklerle birleştiği görülmektedir. Kavramlar, zihinsel dünyamızda bir düşünme aracı olan belirli özelliklere sahiptir. Martorella'ya göre kavramların temel özellikleri şunlardır (1986'dan aktaran Doğanay, 2005, s.269):

- Ad- İsim
- Ayırt edici özellik
- Ayrımı olmayan Ayırt edici olmayan özellik
- Örneklenir durumlar

Bu özellikleri ile kavramlar bireyin iletişim formunda kullandığı araçlardır. Örneğin "ada" sözcüğü bir kelimedenden mütevellit kavramdır, bu sözcüğün kavramsal alanda anlamını

bilen bir birey zihninde çeşitli maksatlı canlandırmalar yapabilirken, sözcüğün kavramsal tanımına haiz olmayan bir birey için “ada” sözcüğü anlamsız, altı doldurulamayan, boş bir sözcük olarak kalmaktadır (Tokcan, 2015, s.8).

Ayırt edicilik noktasında kavramlar değerlendirildiğinde nesnelerin ortak özellikleri işin içerisine girmektedir. Bir örnekle ifade etmek gerekirse; koyun, keçi, köpek gibi canlılar evcil hayvanlar olarak kategorileştirilmekte, insanla beraber yaşamaları noktasında ortak özellik kazanmakta böylece diğer hayvanlardan ayırt edilerek farklılaşmaktadır. Nesnelerin özelliklerine bakıldığında nesnelerin farklı yönleri de görülür. Örneğin koyunlar, keçiler ve köpekler biyolojik özellikleri, beslenmeleri ve insani yararları bakımından farklılık göstermektedir. Bu mülkler için sahip oldukları farklılıklar ayırıcı olmayan yönler izahındadır yorumu yapılabilir. Nesnelerin benzersiz özellikleri arttıkça kavram oluşturmaları kolaylaşırken, nesnelerin ayırt edilemez özellikleri büyüdükçe onları kavramsal kurguya dönüştürmek daha zor hale gelir (Tokcan, 2015).

Kavramsal örnekler, kavramları somutlaştıran ve onları maddi temsillere dönüştüren araçlardır. Kavramın örnekleri ve örnek olmayan durumları vardır. Örneğin mor çiçek konseptinin bir örneğidir, çınar ise örnek bir nesne değildir. Hem mor menekşe hem de çınar ağaçlarının ortak özellikleri vardır, örneğin ikisi de fotosentez yapar, ikisinin de yaprağı vardır ama gövdeleri, uzunlukları ve ömürleri farklıdır ve aynı kavramsal sınıfı ifade etmezler, örnek değildirler. Ülgen (2004, s.108-116)’e göre bir sözcüğü kavram olarak nitelendire bilmek için şu özelliklerin olması gerekir:

- Kavramların bilinen ve algılanan özellikleri kişiden kişiye değişebilir.
- Kavramların kendilerine münhasır bir orijinali vardır. Kavramın orijinali, kavramın bireyin düşüncelerindeki ilk oluşumdur.
- Kavramların sahip olduğu bazı özellikleri, bazen birden fazla kavram içinde kullanılabilir.
- Kavramlar nesne ve olayların hem yalın hem de dolaylı olarak inceme fırsatı olan özelliklerinden oluşurlar.
- Kavramlar çok boyutlu oluşumlardır.
- Bir kavram kullanıldığı durumda sahip olduğu konumuna göre bazen olayın merkezinde, bazen de merkezin yakın çevresinde yer alabilir.
- Kavramlar kendilerine has, özelliklerine uygun, belli ölçütlere göre gruplanabilirler.
- Kavramlar birbirleri ile etkileşime dayanarak, bir bütünlük ifade edebilirler, bunlar genellikle kavram haritaları adı altında incelenmektedir.

- Kavramlar bir sözcük olduğundan dille ilgilidir.
- Kavramların sahip olduğu her bir özellik de kendi içerisinde bir kavramdır.

Yukarıdaki özelliklere bakıldığında; Kavramlar, kişisel koşullara bağlı olarak değişebilir veya yanlı olabilir. Bu arzu edilen bir durum değildir. Bu hatayı düzeltmek için, kavramların tanımı için genel kabul görmüş standartlar getirilmelidir. Aynı zamanda, zaman faktörü ve çeşitli deneyimler tanımlarda değişikliklere yol açabilir. Bu durum, yer ve zaman değiştikçe kavramın tanımını ve kavramların tanımlarının değişmesini gerektirmektedir. Kavramlar, net çizgilere ve sınırlı özelliklere sahip orijinal modellerdir. Bunlara prototip de denilebilmektedir.

Kavram orijinalleri, benzer durumlarda karşılaştırmaya izin verir. Yeni durumun ilgili kavram başlığı altında değerlendirilmesi gerekip gerekmediğine karar vermenize yardımcı olur. Kavramlar çok boyutludur ve ilişkiseldir. Hem kaçınma hem de yaklaşma anlamına muhteva edebilirler. Durumlara ve koşullara göre yeniden boyutlandırılabilir, sınıflamaya girebilirler. Kavramlar da bizim dilimizde kelimelerden ibaret sözcüklerdir. Onlar iletişimin bir parçasıdır. Akla gelen, zihinsel bir ürün olan düşünce araçlarıdır. Bu nedenle soyut bir özelliğe sahiptirler. Ayrıca enkarne olma şansına da sahiptirler. Örneğin üçgen kavramında üçgeni oluşturan doğrular düzleme aktarıldıklarında somutlaşırlar ancak üçgensel fonksiyonlar açısından somut özellikler taşıyabilirler (Tokcan, 2015, s.10).

Bir kavrama ait özellikler, başka bir kavramın içeriğinde de yer alabilir. İki kavram arasındaki fark diğer alt özelliklerdedir. Aynı zamanda kavramların özellikleri de kavramlardır. Örneğin harita kavramı kavram olarak ölçek, düzlem, kuş perspektifi alt özelliklerini içermektedir. Alt özelliklerini bilmeden harita kavramını tanımlamak mümkün değildir.

Senemoğlu (2005, s.512) kavramların sözcük grupları olduğunu; zamir, sıfat, bağlaç, fiil ve isim olarak var olduklarını ifade eder. Ayrıca kavramların kullanılabilirlik, genellik, açıklık, güçlülük gibi özelliklerini taşıdıklarını vurgular. Kısaca açıklamak gerekirse kavramlar öğrenilebilir şeylerdir ancak soyutluk somutluk özelliklerine göre kavram öğrenmek, kavram öğretmek zor yahut kolay olabilir. Kavramlar, kullanım noktasında faydalı olma ve daha yüksek zihinsel araçların kullanımına izin verme özelliğine sahiptir. Tüm kavramların kullanışlılığı aynı değildir. Açıklık ve evrensellik açısından kavram herkes için aynı anlamı taşımalı ve ortak bir norm olmalıdır. Kavramlar, genelden özele doğru bir hiyerarşi içinde zincirlenmelidir. Güçten kastedilen, kavramın kullanışlılığı ile ilgilidir. Bir kavram faydalıysa iletişimde sıklıkla karşımıza çıkar ve birçok açıklama, genelleme ve

ilkede kullanılıyorsa güçlü bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Yel (2011, s.113)'e göre kavramların özellikleri ise şöyledir:

- Kavram, insana ait zihinsel bir argümandır farklı nesne ve olguların formlarda ortaklaşmış özelliklerini temsil eden yapısal bir bilgi formudur.
- Nesne ve olguların insan zihnindeki yansımasıdır.
- Bireyin kişisel deneyimlerinden referans alarak kendi iç dünyası ile ilgili genel kabullü fikirler oluşturmasını sağlar.
- Varlık olarak veya doğal olaylardan yola temel alıp ve zihinsel süreçler işe koşulup, zihinsel beceriler kullanılarak oluşturulur.

Uzmanların kavramların özelliklerine ilişkin tanımları incelendiğinde ortak bir görüş altında birleşmedikleri görülmektedir. Martorella (1986) kavramların birer isimden olduklarını ve her kavramın farklılaşmış ayırt edici belirgin özellikler taşıdığını belirtmiştir. Ülgen (2004) ve Senemoğlu (2005) ise kavramların bir sözcüğe dayalı olduğunu, böyle bir halle ifade kazandığını belirtmiş ayrıca kavramların genelden özele bir zincir hiyerarşiye sahip olduklarını vurgulamıştır. Yel (2011) ve Senemoğlu (2005) kavramların zihinde yer aldığını, Yel (2011) ve Ülgen (2004) kavramların bireysel farklılıklar ve anlamlara sahip olduğunu, değişime açık olduklarını belirtmiştir. Kavramlara ait özelliklerin altının çizilmesi sınıf içi etkinliklerde ve bir ders biçimi olarak kavram öğretiminde önemlidir. Çünkü kavram öğretimi sürecinde bazı hassas temayüller vardır ki bunlar kavram yanlışlarına düşmemek, etkili stratejiler seçmek kavramlara ait özelliklerin bilinmesiyle olmaktadır. Ayrıca kavramlara ait özelliklerin varlığı kavram sınıflamasını da doğurmuştur. Kavram sınıflamaları esasında temelde soyut ve somut olma durumuna göre yapılıdır (Tokcan,2015 s.11).

Beş duyu organımızla algıladığımız duyuşsal özelliklere haiz şeyler somut dünyanın ürünleri iken algılayamadığımız ve duyuşsal ifadesini yapamadığımız şeyler ise soyuttur. Bireyler somut olan varlık, nesne ve kavramları soyut olanlara göre daha kolay öğrenir (Malatyalı ve Yılmaz, 2010, s.323). Alanyazın incelendiğinde kavram sınıflamalarıyla ilgilenen birçok araştırmacı vardır. Bunların en bilineni ve kabul göreni olan Gagne, gözlem yoluyla edinilen, tanımlama yoluyla edinilen, soyut olan ve somut olanlar şeklinde kavramları sınıflamıştır (1985'ten aktaran 13 Akyürek, 2003, s.28).

Gözlem ve somut sınıflandırma kavramları genellikle informal süreçlerle, soyut ve tanımlayıcı kavramlar ise formal bir eğitim süreciyle öğrenilir. Vygostky (1998, aktaran Özcan, 2010, s. 25) ise kavramları spontane bir süreçle edinilen ve bilimsel yollarla edinilen kavramlar olarak ikiye ayırmıştır. Kendi kendine öğrenilen kavramlar, planlı eğitim olmadan

kültür ve somut yaşam üzerine inşa edilerek gerçekleşir, ancak bu kavramlar daha yüksek zihinsel süreçlerde pek kullanılamaz. Öte yandan, bilimsel olarak oluşturulmuş kavramlar sistematik bir eğitim gerektirir. Aynı zamanda kendi kendine öğrenilen kavramların üzerinde yükselir. Ayrıca bilimsel kavramların kalıcı kazanımlara dönüşmesi ve yaşamla bağ kurulması sağlanmalıdır (Dündar, 2007, s.10).

Bir başka araştırmacı Morteralla (aktaran Doğanay, 2003, s.232) kavramları şöyle sınıflamıştır:

- Somutluk derecesine göre somut olan (kitap, araba, deniz) veya soyut olan (sevgi, aşk, hürriyet) kavramlar.
- Öğrenildiği biçime göre formal (okul) ya da informal (toplum) kategoride olan kavramlar.
- Ayırt edici özellikleri noktasında tek boyutlu (sandalye), çok boyutlu (adalet), ilişkisel (kısa/uzun) olan kavramlar
- Öğrenilebilme bakımına göre eyleme dayalı ve motor beceri gerektiren (futbol oynama), durumluk ve anlık olup simgesel (futbol maçı izleme), sembolik ve ifadeye dayalı (futbolla ilgili makale okuma) kavramlar, şeklinde açıklamıştır.

İnsanın zihinsel süreçlerindeki birer işlem olan kavramlar genel anlamda gözleme ve ilişkisel tanımlamalara dayalı olarak oluşur; soyut veya somut kategorik ayrımında ana sınıflamalarını bulurlar. Kavramların öğrenimi ise formal yollu olarak ve bir programa temellendirilmiş biçimde okullarda yahut gelişi güzel olarak nitelendirilebilecek biçimde kişinin yaşantısından temel alarak öğrenilebilirler. Kavramlar boyutsal olarak tekil ya da çoğul olabileceği gibi eylem gerektiren ya da sembolleştirmeye dayalı olabilirler.

Kavramlar tür ve sınıfsal olarak farklı olsa bile birbirlerinin üzerinde gelişme imkanına sahiptirler. Yani informal yollarla öğrenilen bir kavram üzerinde formal yollarla öğrenilen kavram inşa edilebileceği gibi tam tersi de gerçekleşebilir. İster informal isterse de formal yollu öğrenilmiş bir kavram olsun, kavram öğretimi sistematik bir süreçte temel alır ve kavram öğretimi ayrı bir başlıkta incelenmelidir.

2.1.4. Kavram Öğretimi

Literatürde genel kabul görmüş anlamıyla öğrenme; bireyde meydana gelen kalıcı izli davranış değişikliğidir. Kavram öğrenme işi ise çeşitli uyarıcıları etkisinde kategorik ayrımlarla işlenerek zihinde yeni bilgiler oluşturma sürecidir (Ülgen, 2004, s.350). Başka bir söylemle kavram öğrenme; olay, nesne ve insanların ortak paydada birleşebilen

özelliklerinden hareketle aynı gruplamayı yapabilme, oluşturulan bu ayrıma tepkide bulunarak etkileşimde olma işi denilebilir (Özyürek, 1983, s.347).

Aynı zamanda kavram öğrenme, üst düzey bilişsel süreçleri içerir ve farklı yöntemlerle örnek durumları karşılaştırarak genellemelere ulaşılmasını sağlar (Erden ve Akman, 2007, s. 199). Ülgen'e (2004, s. 117)'a göre kavram öğrenme işi, hem süreç hem de ürün olmak üzere iki boyutludur ayrıca kavramların isimlerini, özelliklerini ve tanımlarını öğrenmekten daha fazlasıdır. Bir ürün olarak kavram öğrenme sürecine iki farklı yaklaşım vardır. Bunlar davranışsal ve bilişsel bir bakış açısı benimsenmelerinden oluşur. Davranışsal bir yaklaşımın kavramsal öğrenmesini anlamak, doğrudan gözlemlenebilir davranışa yöneliktir. Birey öğrendiği kavramı kelimelerle ifade edebilmelidir. Kavramla ilişkilendirilebilen davranış özelliklerini öğrenme faaliyeti sonrası doğrudan performans olarak sergilemelidir. Bilişsel yaklaşıma ait kavram öğrenmede ise birey, öğrendiklerini anında performans olarak sergileyemeye bilir. Sözel bir ifade ile açıklamalarda anında bulunmayabilir. Davranışçılardan farklı olarak bilişsel yaklaşımı benimseyen alan uzmanlarına göre öğrenilen kavram bellek sürecinde işlenmeli, önceden öğrenilen kavramlarla ilişkilendirilmelidir ayrıca zihinsel süreçlerde yeniden yapılandırılmalı, kavram birey tarafında içselleştirilip yeri ve zamanı geldiğinde ilgili ürünlere transfer edilmeli, farklı alanlara aktarılabilir ve problem çözümlerinde kullanılmalıdır.

Süreç olarak kavram öğrenme içinde davranışçı ve bilişsel yaklaşımlar kendi yorumlarını getirmiştir. Davranışçı yaklaşımda, bir uyaran ile bir tepki arasında bir bağ oluştuğunda öğrenme kavramı ortaya çıkar. Bir problem ortaya çıktığında, deneme yanılma yoluyla rastgele bir çözüm yapılarak kemik iliği kavramına ulaşılır. Bu süreçte kavramsal öğrenmede ödül ve ceza çok önemlidir. Bilişsel yaklaşıma göre kavramsal öğrenme süreci, bireyin kavramı bütünsel olarak algılamasını, kavramın anlam ağları aracılığıyla ilkesini ve zihinsel süreçlerin sonunda yeni şemalar oluşturmasını gerektiren bir anlayışa dayanmaktadır.

Senemoğlu (2005)'na göre kavram öğrenme hiyerarşik ve ardışık dört aşamaya dayanmaktadır. Bunlar:

1. Soyut Düzey,
2. Sınıflama Düzeyi,
3. Tanılama Düzeyi
4. Somut Düzeydir.

Somut bir düzeyde, ortamdaki nesnelere, özellikleriyle tanınmalı, tanımlanabilir olup diğer nesne ve nesnelere ayırt edilebilir özelliklere sahip olmalıdır. Tanılama düzeyinde,

nesneyle farklı bir zamanda veya farklı bir yerde karşılaşıldığı da fark edilebilir olmalıdır. O halde bu durumda dikkat, ayırt etme, hatırlama ve genelleme süreçleri söz konusudur. Sınıflandırma düzeyinde, bir bireyi iki veya daha fazla nesne ve eşdeğerliği olan nesnelere genelleme yapar, yeni bir kategori oluşturur ve bu nesnelere veya belirli özelliklere sahip nesnelere daha düşük bir düzeyde birleştirir. Soyut düzey, zihinde yeni bir kavramın yaratıldığı, adlandırıldığı ve biçimlendiği aşamadır. Bu aşamada kavramın genel kabul görmüş bir tanımı yapılır ve benzer kavramlardan ayırt edilmesi, örneklerle açıklanması ve örnek olmayanlarla karşılaştırılması sağlanır.

Ülgen (2004, s.119) Hangi yöntem ve metot kullanılırsa kullanılsın kavramları iki aşamada öğrenildiğini, bunların kavram oluşturma ve kavram kazanma aşamaları olduğunu söylemektedir. Kavramların oluşumu, bir kavramı öğrenme süreci değil, genellemeler yapma sürecidir. Bu süreçte birey uyaranları gözlemleyerek ve benzerliklere dayalı genellemeler yaparak benzerliklere ve farklılıklara dikkat çeker. Bu süreç, nesnelere ve nesnelere dayalı zihinsel şemaları hatırlamak ve bunları değişen ve sabit özelliklerle ilişkilendirmekten oluşur. Bu süreç, şemaların ömür boyu zincirlenmesi, yeni şemaların oluşturulmasına dayalı olarak devam eder. Sıfır kavram ve sıfır şema ile hayata başlayan birey, kavram oluşturma süreci boyunca yeni şemalar ve kavramlar oluşturarak hayatına devam eder.

Bir kavramın kazanılması, kavramın kurallar ve ölçütlerin dikkate alınmasından ayrıldığı bir süreçtir. Birey, nesnelere ve nesnelere arasında uygun kural ve ölçütlerle oluşturduğu şemalara ulaşır ve bunlara dayalı olarak kavramsal farklılıklar yapar. Kısacası, bir kavramın edinimi, işlenen bilgilerle gerçekleşir ve bir ayırıştırma işlemine dayanır.

Kavramsal öğrenme, bireyin yaşamının ilk günlerinde başlar ve yaşamı boyunca rastgele ve sistematik olarak devam eder. Kavram öğrenmenin istenilen düzeyde olması ve belirli bir program çerçevesinde sunulması okullarda yer almaktadır (Ülgen, 2004, s. 119). Kavram öğretimi, ağırlıklı olarak planlı ve organize eğitim ortamlarında uygulanan ve kavramın özelliklerine uygun strateji, teknik, yöntem ve materyallerin kullanılmasını gerektiren, üst düzeyde bilişsel yeterlik gerektiren bir süreçtir (Yel, 2008, s. 306).

Kavram öğrenme birey merkezli bir süreç iken kavram öğretme eğitim liderine odaklı olarak formel yolla gerçekleşmiş bir düzen ve plan dahilinde ilerleyen bir süreçtir. Kavram öğretimi tüm ders programları ve müfredatlar içerisinde kendine yer bulmakta olup eğitim kurumlarının gerçekleştirmek istedikleri ana amaçlardan biri halindedir. Sosyal bilgiler alanı özelinde ve sosyal bilimlere temellenmiş eğitim alanlarında kavram öğretimi son dönemde bir hayli önem kazanmıştır (Candan, 1998, s.11).

Kavram öğretiminde, sosyal bilgileri oluşturan disiplinlerin temel kavramları bilinmeden ayrılamaz. Bu açıdan bakıldığında kavramın eğitim sektörü için önemli olduğu düşünülmektedir. Yenilenen sosyal bilgiler öğretim programı yapılandırmacı yaklaşım esasıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle programda olgusal ezberden ileride olguların kavramsallaştırılarak öğretimi önemli görülmüştür. Bu sebeple sosyal bilgiler ders içeriği kavrama dayalı olmalı, bilgiyi anlamlandırma, yeni şemalar kurma, bilişsel yapılandırmalar esasında yeni bilgiler üretmeyi sağlamaya dayanmalıdır (Barth ve Demirtaş, 1997, s.10). Kavram öğretiminin ders içerisinde öğretimine ilişkin belirli kuram ve modeller bulunmaktadır. Bunlardan en kabul görenlerini açıklayan Şimşek (2006)' e göre kavramların temsil biçimine ve sunum biçimine dayalı olarak gerçekleşen iki tip paradigma vardır. Kavramların temsili ile ilgili yaklaşımlarda temsil biçimine ve temsili oluşturma sürecine göre üçe ayrılır. Bunlar klasik yaklaşım, prototipçi yaklaşım ve örnekleyici yaklaşımlardır.

Klasik yaklaşıma göre kavram öğrenme, bir tür tanım öğrenmedir. Çünkü bu anlayışta her kavramın belirli kriterlere göre oluşturulmuş kuralları, tanımlanmış bir alanı ve ortak özellikleri vardır (Şimşek, 2006). Kavrama ait örnekler ve örnek olmayanlar, kavramın bileşenlerine bakılarak değerlendirilir. Prototipçi yaklaşımı benimseyenler ise her kavramın evrende bir prototip örneği olduğunu, kavramlara ilişkin bazı örneklerin kavramı daha belirgin temsil ettiğini belirtir (Şimşek, 2006). Çünkü bir kavramın tüm özellikleri kavramı eşit olarak temsil etmez ve örnekler kavramı açıklamak için en iyi araçlardır. Örnekleyici yaklaşıma göre birey, kavramları daha çok belirginlik kazanmış, ön plana çıkmış, iyi temsil gücüne sahip örneklerle değil de ayırt edici olan, anımsanabilir olan bir örnekle temsilleştirir (Şimşek, 2006).

Kavram öğretimindeki ikinci paradigma olan sunum biçimine dayalı yaklaşımlar tümevarımcılık ve tüm dengelimsizlik olmak üzere iki alt başlığa ayrılır. Kavram öğretimi sırasında izlenen bir strateji olan sunum etkinliklerinin gidiş yoluna göre çeşitlenmiştir. Tümevarımcılık, gözlem ve tartışma süreçleri sonunda bireyin kavrama ilişkin tanım yapabilmesini öngören sunuş yollu yaklaşımdır.

Şimşek (2006)'e göre tümevarımcılık uygulamasında izlenecek adımlar aşamalı olarak şu şekildedir:

1. Öğrencilere kavrama ilişkin örnekler sunulur.
2. Öğrencilerin kavrama dahil özellikleri örnekler yardımıyla anlaması sağlanır.
3. Öğrenciler ilgili kavrama ilişkin tanımlamalar yapar.
4. Öğrencilerin tanımını açıklayan farklı örnekler ve tanımını açıklamayan aykırı örnekler vermesi beklenir.

5. Öğrencilerin kavrama dahil açıkladıkları örnekler bir üst kavramlarla ilişkilendirilebilir olmalıdır.

6. Öğrencinin kavrama ilişkin verilen tanımı pekiştirici örnekler verilmesi sağlanır ve öğrenme süreci desteklenir.

Tümdengelimcilik, kavramların tanım ve özelliklerine dayalı olarak öğretimine açıklanması ve örnek durumlarla pekiştirilmesi esasına temellidir.

Şimşek (2006)'e göre tümdengelimcilik sürecinde izlenecek adımlar aşamalı olarak şu şekildedir:

1. Kavrama ilişkin oluşturulan bir tanım öğretmen tarafından öğrencilere sunum yolu aktarılır.
2. Tanıma ait alt kavramlar, uğraşı zor karmaşık durumlar ve açıklanmayan belirsizlikler öğrenciye sezdirilir.
3. Öğrenilecek kavrama ilişkin tanımdaki özellikler olumluluk olumsuzluk durumlarına göre tespit edilir.
4. Öğretmen tarafından kavram tanımına ilişkin örnek olan ve örnek olmayan durumlar verilerek öğrencilerden kavramla ilişki kurmaları beklenir.

Bu performansa dayalı yaklaşımın bazı dezavantajları da vardır. Yaklaşımın her iki uygulamasında da öğretilen noktalara öncelik verilmeli, önceliklendirilen tanımlamalar ve durumlar dikkate alınmalı, özgünlükler netleştirilmeli, örnekler kavramı iyi temsil etmeli veya kavramdan farklı olmalı ve öğrencilere kavramsal bilgiler verilmelidir. Kavram öğretiminin izlendiği yolları değerlendirirken, literatür taraması yukarıda açıklanan paradigma, yaklaşımlar, stratejiler, farklı modeller ve görüşlerle karşılaşılmaktadır.

Kavram öğretimi belirlenen strateji veya model etrafında yapılırken belirli başlı tekniklere de ihtiyaç duyulmaktadır. Girgin (2005, s.32) kavram öğretimi için model ve stratejinin önemli olduğunu ancak strateji ve modeller kadar uygulamada kullanılacak etkinliklerin de hayati olduğunu vurgular. Kavram öğretiminde kullanılan teknikler ve işlevler, zihnimizdeki kavramların somutlaştırılmasını sağlayan araçlardır (Akşit, 2014, s.35).

Literatürün bazı bölümlerinde bu tekniklere materyal adı da verilmektedir. Kavram öğretiminde; kavram haritaları, zihin haritaları, kavram ağları, kılçık diyagramı, yapılandırılmış grid, tanısal dallanma ağacı, anlam analiz tabloları, kavram haritaları, veri haritaları, kavramsal değişim metinleri, kelime birleştirme testleri, kavram bulmacaları, meta ve bu teknikler ifade etmek için kullanılmakta ve bu argümanlarla kavram somutlaştırılmaktadır.

2.3.İlgili Araştırmalar

Geçit ve Kartal (2010) Türkiye'de sosyal bilimler eğitimi araştırmaları dokümantasyona dayalı bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu derleme türündeki bu araştırmada, sosyal bilimler eğitimi ile ilgili araştırmalar; öğrenme etkinlikleri, ölçme ve değerlendirme, müfredat ve kitap incelemeleri, sosyal bilimlerde eğitim felsefesi, disiplinler arası ilişkiler, öğretmen yetiştirme, bilgisayar destekli sosyal bilimler eğitimi ve sosyal bilimlere yönelik tutumlar temelinde bir inceleme gerçekleştirmişlerdir. 2000-2010 yıllarında sosyal bilimler eğitimi alanında yapılan bu inceleme sonucunda; alanlar arası çalışmalar dengeli bir dağılım göstermemektedir; Belirlenen sekiz ana kategorideki çalışmaların eşit dağılmamasının yanı sıra makalelerdeki çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Karamustafaoğlu'nun 2009 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmasında 2000-2006 yılları arasında 12 akademik düzeyde yayın yapan dergide 219 Fen eğitimi konulu makale taramıştır. Bu araştırmada ayrıca Fen eğitimi ile Sosyal Bilgiler eğitiminde yapılan çalışmaların sayısı karşılaştırılmıştır. Türkiye'deki Sosyal Bilgiler eğitimi üzerine yapılan tezler incelendiğinde, konu seçimi bakımından en fazla yöntem uygulamalarının tercih edildiği, yöntem açısından ise en fazla betimsel yöntemin kullanıldığı tespit edilmiştir (Aksoy ve Diğerleri, 2009).

Şahin ve arkadaşları (2009) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada 1990'dan sonra Sosyal Bilgiler eğitimi alanında gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları başlıklarına, yayım yıllarına ve kademelerine göre incelenmiştir. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda da yüksek lisans düzeyinde gerçekleştirilen tezlerin en çok eğitim programı kategorik temasını işlediği, doktora düzeyi tez çalışmalarının ise en çok öğretim yöntem ve teknikleri kategorik temasını tematik alanını işlediği sonucuna ulaşmıştır.

2000-2007 yılları arasında alanda gerçekleştirilen Sosyal Bilgiler öğretimi konu kapsamlı tez çalışmalarının doküman incelemeye dayalı araştırmasında ise, bu tez çalışmaları ile ilgili olarak yöntemlerin tam olarak belirlenemediği ve araştırma konularının ayrıştırılarak saptanamadığı sonucuna ulaşılmıştır (Oruç ve Ulusoy, 2008). Araştırmanın devamında araştırmacıların ulaştıkları en dikkat çekici sonuç ise Sosyal Bilgiler Öğretimi alanında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarında konuların önemli bir kısmını (%23) öğretim yöntem ve tekniklerinin oluşturduğu sonucu görülmüştür. Bu konu kategorisaltında değerlendirilen tezlerin büyük bir kısmını problem çözme ve drama tematiğinden oluştuğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu iki ana tematiğin dışında çok az sayıda farklı bir yöntemve tematik alan lisansüstü tez çalışmalarında işlenmiştir. Araştırmanın ulaşılan sonuçlarına

göre ikinci çalışılan konu lisansüstü tez konusu ise programlarla (%20) ilgilidir ancak konu kapsamında yapılan araştırmalarda alternatif çözüm önerilerinden çok mevcut durum ortaya konulmaya çalışılmıştır (Oruç ve Ulusoy 2008).

Hayat Bilgisi öğretimi konu alanında gerçekleştirilmiş sadece bir tarama çalışmasına ulaşılmıştır. Bektaş ve Karadağ (2013) 2005-2012 yıl aralığında Hayat Bilgisi alanında gerçekleştirilmiş 52 yüksek lisans ve doktora tez çalışmasını incelemiştir. Araştırmanın ulaşılan sonucunda, ağırlıklı olarak çalışmalarda nicel araştırma desenin kullanıldığı, araştırma evreni olarak öğretmenlerle çalışıldığı, veri toplama aracı olarak anketlerin yoğun kullanıldığı, analiz aşamasında istatistiksel yöntemlerden ziyade daha çok betimsel içerik analizi yönteminin kullanıldığı ve en çok ders programına yönelik araştırmalar gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar belirli aralıklarla tekrarlanacak bu gibi tarama çalışmalarının diğer araştırmacı ve eğitimcilere ışık tutacağı görüşündedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde; araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplanma aracı hakkında bilgi ile verilerin toplanması ve çözümlenmesinde kullanılan usul ve teknikler açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

YÖK Tez Merkezi'nce yayınlanmış olan “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konu başlıklı içeriğe sahip lisansüstü tez çalışmalarının tematik, metodolojik ve istatistiksel açıdan analizini içeren bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman inceleme yöntemi seçilmiştir. Doküman inceleme; doküman çeşitleri (Kitap, dergi, makale, tez, vb.) üzerinde nitel desende gerçekleştirilen bir araştırma türüdür. Bu araştırma türünde analize alınacak dokümana ulaşılır, dokümanın orijinalliği teyit edilir, konu kaynağını oluşturan veriler içerikten toplanarak araştırmada kullanılır (Kıral, 2020). Araştırma sonunda ulaşılan veriler betimsel analiz yoluyla bulgulara, bulgular yorumlanarak sonuç ve önerilere ulaşılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini YÖK Ulusal Tez Merkezinde arşive edilmiş, “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konusunu kapsayan, izin durumu serbest olan, yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Bu evren kapsamında örnekleme alma yoluna gidilmemiş, evrenin tamamına ulaşmak amaçlanmıştır. YÖK Ulusal Tez Merkezinde “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” arama başlıklarında yapılan taramada 2007-2021 arasında yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin tamamına ulaşılmıştır.

3.3. Veri Kaynakları

Araştırmada veri kaynağı olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizinin birinci aşamasında örneklem grubunda yer alan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konulu yüksek lisans ve doktora tezleri, YÖK Ulusal Tez Merkezinin web sitesinden bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bu aşamada araştırmanın etik boyutu açısından tezleri yapmış olan kişi ve kurumlar açıkça belirtilmeyip, çalışmalar “YÖK” veri tabanında yer alan dosya isimleriyle kodlanmıştır. İkinci aşamada ise bilgisayar ortamına aktarılan Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” ile ilgili tezlerinin çözümlemelerine geçilmiş,

araştırma kapsamında kullanılan ve örnekleme oluşturan ilgili lisansüstü tez çalışmaları araştırmacının hazırladığı betimsel analiz formlarına salt veri olarak işlenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma için gereksinim duyulan veriler araştırmacı tarafından Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konusunda yapılmış, izin durumu serbest, lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Bu tezlere ulaşmanın yolu, çevrimiçi ortamda belgelerin gözden geçirilmesi yöntemine dayanmaktadır. Bu kapsamda YÖK Ulusal Tez Merkezi web sitesinde indekslenen tez çalışmaları anahtar kelimeleri altında taranmıştır. Tarama sonucunda 20 adet yüksek lisans ve 5 adet doktora tez çalışmasına ulaşılmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma için gereksinim duyulan veriler araştırmacı tarafından Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konusunda yapılmış, izin durumu serbest, lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Bu tezlere ulaşma yolu ise web ortamında gerçekleşen doküman inceleme yöntemine dayanmaktadır. Bu kapsamda “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” arama başlıklarında YÖK Ulusal Tez Merkezinin web sitesinde indekslenen tez çalışmaları taranmıştır. Tarama sonucunda 25 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu tezler araştırma sorusuna bağlı oluşturulan alt problem başlıklarına göre kategorik olarak ayrıştırılmıştır. Verilerin çözümlemesi için oluşturulan tablolara göre alt problem başlıklarında işlemler yapılmış ve istatistik gösterimlerle bulgular bölümüne işlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’de “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” konusunda lisansüstü eğitim gören araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş ve YÖK TEZ merkezinde yayımlanarak veri kaydı tutulmuş olan lisansüstü tez çalışmalarının doküman inceleme metodu dayanağında betimsel analizi sonucunda ulaşılan bulgularına yer verilmiştir. İlgili başlıklar bağlamında ulaşılan bulgular sınıflandırılmış, tablolarla ve yorumlarla açıklanarak aşağıda verilmiştir.

4.1. Tezlerin Yılları ve Türleri

Araştırmanın problemi ve alt problemleri kapsamında YÖK TEZ ilgili başlıkta gerçekleştirilen tarama sonucunda 2007-2021 yılları arasında yayımlanmış toplam 25 lisansüstü tez çalışması bulgusuna ulaşılmıştır. Ulaşılan bu tezlerin yayım yıllarına ve akademik yayım türlerine göre dağılım aralığı aşağıda yer alan tablo 4.1’de gösterilmiş ve açıklanmıştır

Tablo 4. 1. *Tezlerin Yıllara ve Türlerine Göre Dağılımı*

Yapıldığı Yıl	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	Frekans	Yüzde(%)	Frekans	Yüzde(%)	Frekans	Yüzde(%)
2007	1	5	1	20	2	8
2010	1	5	-	-	1	4
2011	1	5	1	20	2	8
2013	1	5	-	-	1	4
2014	1	5	-	-	1	4
2016	2	10	1	20	3	12
2018	1	5	1	20	2	8
2019	6	30	-	-	6	24
2020	4	20	1	20	5	20
2021	2	10	-	-	2	8
Toplam	20	100,0	5	100,0	25	100,0

Tablo 4.1’de verilen istatistik bulgular irdelendiğinde araştırma kapsam alanına alınmış 25 farklı lisansüstü tez çalışmasının olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tezlerin yayınlandığı yıllar 2007-2021 aralığında değişmektedir. Aynı yayın dönemi içerisinde konu başlığı ve içerik muhtevası bakımından benzer çalışmaların yayımlandığı en yüksek frekans değeri 2019 yılına ait olup 6 (F) farklı çalışma yayımlanmıştır. Kavram öğretimi konusuna

hayat bilgisi ve sosyal bilgiler özelinde eğilimin arttığı görülmektedir. Bu durumun nedeni 2018 (MEB) yılında yayınlanan yeni ders müfredatlarında kavram öğretimi alanına fazlaca yer verilmiş olması ve ders içeriklerinde kavram öğrenme meselesi ile ilgili ayrıntının artmış olması olabilir. İlave olarak araştırma konusu doktora türünde araştırmalar yapan çalışmacıların yeterince ilgisini çekmemiş denilebilir.

4.2. Tezlerin Üniversiteler Göre Dağılımı

Araştırmanın problem durumu kapsamında ilgili konu kapsamında yer alan lisansüstü tez çalışmalarının yayımlandığı üniversiteler aşağıda yer alan tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 2. *Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılım*

No	Üniversite	Frekans	Yüzde (%)
1	Gazi Üniversitesi	3	12
2	Atatürk Üniversitesi	2	8
3	Uşak Üniversitesi	2	8
4	Dumlupınar Üniversitesi	1	4
5	Marmara Üniversitesi	1	4
6	Selçuk Üniversitesi	1	4
7	Adnan Menderes Üniversitesi	1	4
8	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1	4
9	Karadeniz Teknik Üniversitesi	1	4
10	Giresun Üniversitesi	1	4
11	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	1	4
12	Trabzon Üniversitesi	1	4
13	Ömer Halis Demir Üniversitesi	1	4
14	Necmettin Erbakan Üniversitesi	1	4
15	Balıkesir Üniversitesi	1	4
16	Afyon Kocatepe Üniversitesi	1	4
17	Kırşehir Üniversitesi	1	4
18	Kastamonu Üniversitesi	1	4
19	Uludağ Üniversitesi	1	4
20	Osmangazi Üniversitesi	1	4
21	Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	1	4
Toplam		21	100,0

Tablo 4.2'ye incelendiğinde araştırma konusu kapsamında yer alan lisansüstü tez çalışmalarının 21 farklı üniversitede bünyesinde gerçekleştirildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Buna göre Gazi Üniversitesinde 3 (F), Atatürk Üniversitesinde ve Uşak Üniversitesinde 2 (F), diğer üniversitelerde 1'er olmak üzere araştırmaların üniversite dağılımları gösterdiği görülmüştür. Üniversitelerde gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarının frekans dağılımı birbirine yakın olmakla beraber bazılarında daha fazla ön planda olmasının birçok nedeni olabilir. İlk akla gelenler irdelendiğinde bu durumun nedeni ilgili bölümlerin bulunması, akademisyen ve öğrencilerin bu alana ilgisinin olması ve alanın kapsam bağının genişlemeye müsait olması düşünülebilir. Yine de kavram öğretiminin hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanı özelinde tez çalışması olarak ele alınış düzeyi yetersizdir.

4.3. Tezlerin Problem Cümleleri

Araştırmaya konu lisansüstü tez çalışmalarının problem cümleleri ele alınarak kategorileştirilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yayımlanan lisansüstü tez çalışmalarının hepsi hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kavramlar, kavramların ele alınış biçimi ve kavram öğretimi ile ilgilidir. Aşağıda yer alan tablo 4.3'te araştırma konusu kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının problem cümlelerinin yöneldiği kökler açıklanmıştır.

Tablo 4. 3. *Problem cümlelerine göre tezler*

Konu	Frekans	Yüzde (%)
Beyin Fırtınası ile Kavram Öğretimi	1	4
Kavram Analizine Dayalı Kavram Öğretimi	1	4
Çevre ve Yeryüzü Şekilleri Kavramlarının Öğretimi	1	4
Kavram Analizi ile Kavram Öğretimi	1	4
Otistik Çocuklar Kavram Öğretimi	1	4
Yapılandırmacı Model ile Kavram Öğretimi	1	4
Kavram Karikatürleri ile Kavram Öğretimi	1	4
Kavram Öğretiminde Sorunlar	1	4
Kavram Kazandırmaya Yönelik görüşler	1	4
Senaryo Tabanlı Kavram Öğretimi	1	4
Kavram Öğretimine İlişkin Algılar	1	4
Coğrafya kavram yanılgıları	1	4
Kavram Karikatürleri ile Kavram Öğretimi	1	4
Yaratıcı Drama ile Kavram Öğretimi	1	4
Tarih Kavramlarının Öğretimi	1	4
Doğal Afet Kavramlarının Öğretimi	1	4
H. Bilgisi Kavramlarının Öğretimi	1	4

Kavramlar ve Öğretimine İlişkin Algılar	1	4
Coğrafya Kavramlarının Öğretimi	1	4
Canlı Cansız Kavramlarının Öğretimi	1	4
Kavram Öğreniminde Hazırbulunuşluk	1	4
Görme Engellilerle Kavram Öğretimi	1	4
Oyunlarla Kavram Öğretimi	1	4
Etkinliklerle Kavram Öğretimi	1	4
İnsanlar Yerler ve Çevreler Ünitesi Kavramlarının Öğretimi	1	4
Toplam	25	100,0

Tablo 4.3'e göre ilgili konu kapsamında yayımlanmış lisansüstü tez çalışmalarının problem cümleleri kavramlar ve kavram öğretimi ile ilişkisel önermeler içermektedir. Çalışmaların tamamının öznesinde kavramlar yer almakla beraber çeşitli yöntem ve teknikler hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin ünite kavramlarının öğretimi irdelenmiştir. Bazı çalışmaların sorunsalı öğretmen ve öğrenci görüşleri ile ilgilenirken bazı çalışmalarda kavram öğretiminden kaynaklı öğrenme hataların tespiti araştırmalarda özne edinilmiştir. Tüm bunlara rağmen alana özgü kavram öğretimine dayalı özgün bir model önerisi üzerinde odaklanmış çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni sosyal bilgiler ve hayat bilgisi alanlarında akademik anlamda çalışmalar ortaya koyan araştırmacıların kavram öğretimine yeni yeni yönelim almaları olabilir.

4.4. Tezlerin Araştırma Desenleri

Araştırmanın konusu bağlamında incelenen lisansüstü tez çalışmaları araştırma yöntemleri başlığında incelenerek kullandıkları desen ve desen türlerine göre analiz edilmiş ve ulaşılan bulgular aşağıda yer alan tablo 4.4'te açıklanmıştır.

Tablo 4. 4. *Tezlerde kullanılan araştırma desenleri*

Araştırma Deseni	Frekans	Yüzde (%)
Nicel Deneysel	9	36
Nitel Olgu Bilim	6	24
Nitel Durum Analizi	3	12
Nitel Doküman İnceleme	1	4
Nitel Eylem Arş.	3	12
Karma Sıralı	3	12
Toplam	25	100

Tablo 4.4.'te yer alan açıklamalara göre araştırma konusu bağlamında incelenen lisansüstü tezlerin 9'u (F) nicel türde deneysel desen ile gerçekleştirilmiştir. Deneysel desende gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarının belirli bir yöntemin, tekniğin veya metodun deney grupları üzerinde kavram öğretimi açısından yarattığı ilerlemeyi belirlemek amacı taşıdığı görülmektedir. Konu kapsamında yapılan çalışmaların desen olarak sıklığı bir diğer tür ise nitel yöntemle gerçekleştirilen olgu bilim çalışmalarıdır. Olgu bilim deseninde 6 (F) farklı lisansüstü tez çalışmasının yürütüldüğü görülmüştür. Bu çalışmalar çeşitli hedef gruplarının konu üzerindeki görüşlerini, uygulamada yaşadıkları kolaylık ve zorlukları ortaya koymayı hedeflemiştir. Karma yöntem sıralı desenle yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının tamamı (F=3) ise doktora türünde yapılmış çalışmalardır. Bu çalışmalarda nicel ve nitel metotlar beraber kullanılmıştır. Bir diğer taraftan ilgili konu kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların büyük çoğunluğunun türü Nitel yöntem ve desen çeşitlerinde gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni alan araştırmacılarını yetkinlik alanları ile ilgili olabileceği gibi konunun özel durumundan da kaynaklı olabilir.

4.5. Tezlerin Örneklem Büyüklüğü

Araştırmanın konusu kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının örneklem büyüklükleri incelenmiş, aşağıda yer alan tablo 4.5'te ulaşılan bulgular gösterilmiştir.

Tablo 4. 5. *Tezlerin örneklem büyüklüğü*

Örneklem Büyüklüğü	Frekans	Yüzde %
1-50	11	44
51-100	5	20
101-150	4	16
151-200	1	4
201-250	2	8
251-300	1	4
301 ve Üzeri	1	4
Toplam	25	100,0

Tablo 4.5'te araştırma konusu kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının örneklem büyüklüklerine yer verilmiştir. Buna göre incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğunda katılımcı sayısının az olduğu, frekans değeri en yüksek katılımcı grubunun 11 (F) değeri ile 1-50 katılımcının yer aldığı örneklem büyüklüğüne sahip grup olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durumun nedeni araştırma desenlerinden kaynaklı olabilir. Çünkü nitel araştırmalar daha az katılımcı ile derinlemesine yapılan araştırmalardır. Ayrıca nicel

türde deneysel desen araştırmaları da benzer bicimde deney ve kontrol grubuna dayanmaktadır bu grupların katılımcı sayıları çeşitli nedenlerle az tutulmaktadır.

4.6. Tezlerin Örneklem Türleri

Araştırma konusu kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının örneklem türleri incelenmiş ve aşağıda yer alan tablo 4.6'da gösterilmiştir.

Tablo 4. 6. *Tezlerin örneklem türleri*

Örneklem Türü	Frekans	Yüzde %
Random Örneklem	12	48
Amaçlı Örneklem	5	20
Kolay Ulaş. Örneklem	4	12
Tipik Durum Örneklem	1	4
Max. Çeřitlilik Örneklem	1	4
Seçkili Örneklem	1	4
Belirtilmemiş	1	4
Toplam	25	100,0

Tablo 4.6'da çalışma kapsamında incelenmiş lisansüstü tez çalışmalarının örneklem türleri görülmektedir. Buna göre araştırmacıların çalışmalarında en sık kullandığı örneklem türü Random Örneklem (F= 12) olarak görülmekte olup bunu sırası ile Amaçlı Örnekleme (F=5) ve Kolay Ulaşılabilir Örnekleme (F=4) takip etmiştir. Seçilen örneklem türlerinde dikkat edilen ilk kriter araştırmanın yöntemidir. Araştırmacılar çalışmalarının yöntemlerini dikkate alarak örneklem seçimlerini belirlemişlerdir. En sık seçilen yöntem ve desen nicel araştırma türünde deneysel desendir. Deneysel desenlerde örneklemin kontrol ve deney grubu olarak ikiye ayrılmasında homojen seçim önemli olduğundan bu şartı sağlamada en işlevsel örneklem türünün random örneklem olması, en çok seçilen örneklem türünün random örneklem olma nedeni olabilir.

4.7. Tezlerde Kullanılan Veri Toplama Teknikleri

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının veri toplama teknikleri incelenmiş ve aşağıda yer alan tablo 4.7'de ulaşılan bulgular açıklanmıştır.

Tablo 4. 7. *Veri toplama araçları*

Veri Toplama Teknikleri	Frekans	Yüzde (%)
Başarı Testi	14	31.1
Yarı Yapılandırılmış Gör.	6	13.3
Görüşme	5	11.1
Anket	2	4.4
Metafor	3	6.6
Kavramsal Değişim Metni	2	4.4
Zihin Haritası	3	6.6
Gözlem	1	2.2
Kelime İlişkilendirme	2	4.4
Doküman İnceleme	2	4.4
Kavram Tamamlama	1	2.2
Deney	1	2.2
Karikatür	1	2.2
Toplam	45	100,00

Tablo 4.7’de görüldüğü üzere araştırmaya konu lisansüstü tez çalışmalarında kullanılan veri toplama teknikleri görülmektedir. Buna göre konu kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin 14 (F)’ü başarı testleri kullanarak verilerini toplamış görülmektedir. Bunu sırası ile yarı yapılandırılmış görüşme (F=6) ve görüşme (F=5) takip etmektedir. Bu durum araştırmaların yöntem kısmında belirlenen desenle yakından ilişkilidir. Deneysel desenler ön test ve son test uygulamalarına dayalı olarak başarı testleri ile gerçekleştirilir. Nitel çalışmalarda ve karama desenli çalışmalarda ise en sık görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmaktadır. Bunun yanında alternatif veri toplama araçlarının kullanım sıklığı yeterli düzeyde görülmemekte olup araştırmacıların alternatif veri toplama tekniklerinden çeşitli nedenlerle uzak durduğu söylenebilir.

4.8. Tezlerin Veri Analizi Yöntemleri

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarının veri analiz tekniklerine göre dağılımı analiz edilmiş ve aşağıda yer alan tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4. 8. *Veri analiz yöntemleri*

Veri Toplama Teknikleri	Frekans	Yüzde %
T-Testi	10	22.2
Anova	6	13.3
Tek Yönlü Varyans Analizi	1	2.2
Çoklu Regresyon	1	2.2
Temel İstatistik	1	2.2

Mann-Whitney U	5	11.1
İçerik Analizi	2	4.4
Grafik Analizi	10	22.2
Betimsel Analiz	1	2.2
	8	17.7
Toplam	45	100,00

Tablo 4.8’de açıklandığı üzere 9 farklı analiz metodu 25 ayrı lisansüstü tez içersin de 45 defa kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen Lisansüstü tezlerde en sık kullanılan veri analiz türü T-Testi (F=10) ve İçerik Analizi (F=10) şeklindedir. Bu analiz türlerini kullanılma sıklığı bakımından sırasıyla Betimsel Analiz (F=8), Anova (F=6), Temel İstatistik (F=5) şeklindeki analiz metot ve yöntemleri takip etmiştir. Nicel desende gerçekleştirilen çalışmalarda t-testi, anova, temel istatistik gibi analiz yöntemleri kullanılırken nitel desende gerçekleştirilen çalışmalarda içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümde çalışma kapsamında toplanan verilerden elde edilen bulgular ve yorumlar tartışılarak sonuç ifadelerine ve önerilere dönüştürülmüştür.

5.1.

Tartışma

Sınıf Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Projesi olarak hazırlanan bu araştırma “Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi” başlıklarını muhteva eden, YÖK TEZ merkezinde yayımlanarak veri kaydı gerçekleştirilmiş lisansüstü tez çalışmalarının doküman inceleme yöntemine dayalı olarak önceden belirlenmiş belirli kategorik başlıklar altında analizine dayanmaktadır. YÖK TEZ merkezi internet sitesinde gerçekleştirilen taramada, araştırmaya dahil edilme kriterlerini taşıyan 25 lisansüstü tez çalışmasına ulaşılmıştır. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler alanlarında kavram öğretimi kapsamında gerçekleştirilen ilk lisansüstü tez çalışmasının kaydı 2007 yılına son lisansüstü tez çalışmasının kaydı ise 2021 yılına aittir. Araştırma konusu kapsamında yayımlanan lisansüstü tez çalışmalarının son yıllarda yoğunluk kazandığı söylenebilir. Bu durumun birçok nedeni olabileceği gibi öncelikli neden sosyal bilgiler öğretimi alanındaki akademisyenlerin son yıllarda ilgi alanlarının, yetkinlik alanlarının ve akademik geçmişlerinin değişmesi olabilir. Çünkü kavram öğretimi eğitim bilimlerinin sorun alanında değerlendirilmektedir. Sosyal bilgiler öğretiminde ise son yıllara kadar alan dışı akademisyenler görev yapmıştır. Bu akademisyenlerin birçoğunun uğraş alanında ise eğitim bilimleri temelli sorunsallar bulunmamaktadır. Ancak son dönemde lisans eğitimi sosyal bilgilere temellenmiş akademisyenler görev almaya başlamıştır. Bu durum çalışma ağırlığının sosyal bilgiler, hayat bilgisi gibi alanlarda eğitim bilimleri temelinde kayma göstermesine, dolayısıyla kavram öğretimi alanında son yıllarda daha fazla araştırmanın yapılmasına bir neden olabilir. Zira kavram öğretimi başta fen bilimleri olmak üzere diğer alanlarda daha önceden ilgilerin yönelim aldığı, araştırmalara konu edinildiği görülmüştür. Kavram Öğretimi kapsamında hayat bilgisi ve sosyal bilgilerle ilişkili lisansüstü tez araştırmalarının son yıllarda yoğunlaşmış bir biçimde çalışılmış olmasının bir başka nedeni de hazırlanan eğitim programlarında kavram öğretimi üzerinde durulması kavram öğretiminin tematik düzeyde ele alınması olabilir. Zira en fazla kavram öğretimini muhteva eden çalışma 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu husus yukarıda ileri sürdüğümüz önermeyi destekler çünkü 2018

yılında MEB ders müfredatlarını güncellemiş ve kavram öğretiminin ağırlığını içerikte arttırmıştır.

Araştırma konusu kapsamında gerçekleştirilmiş lisansüstü tez çalışmalarının 20(F)'si yüksek lisans düzeyinde, 5 (F)'i ise doktora düzeyinde çalışmalardan oluşmuştur. Alanda gerçekleşen çalışmaların ağırlığının yüksek lisans düzeyinde yoğunluk kazanmasının nedenleri düşünüldüğünde akla gelen ilk cevaplardan biri alana ilgilinin son dönemde artması, alanla ilgili ince detayların henüz daha kavranılmamış olması olabilir. Ziradoktora düzeyi tez çalışmalarının yoğunluk bakımından az olmasının başat nedeni konunun kapsam ve derinlik bakımından daha detaylı incelenen çalışmalar olmasından ve bu çalışmaları destekleyecek derin bir literatüre ihtiyaç duyulmasından kaynaklı olabilir. Kavram öğretimi hususuna alan araştırmacılarının ve MEB'in eğilimi arttıkça doktora düzeyinde lisansüstü tez çalışmalarının artacağı da söylenebilir.

Araştırma konusu kapsamında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarının gerçekleştirildiği üniversiteler değerlendirildiğinde 21 değişik üniversitede 25 araştırma olarak akademisyenlerin ve araştırmacıların ilgi ve çalışma alanında olduğu görülmüştür. Gazi Üniversitesinde 3 (F), Atatürk Üniversitesi ve Uşak Üniversitesinde 2 (F) farklı lisansüstü tez çalışmasının odağı hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde kavram öğretimi şeklindedir. Konu kapsamında gerçekleştirilen araştırmaların tamamı devlet üniversiteleri olup bu kurumların alan kadrolarının konuyu sorun alanı olarak gören akademisyenlere sahip olduğu söylenebilir. Konuya sosyal bilgiler ve hayat bilgisi bağlamında yönelimin son yıllarda artmış olması gelecek yıllarda daha fazla çalışmanın yapılacağına bir işaret olabilir.

Araştırma konusu kapsamında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarının problem cümleleri irdelendiğinde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler özelindeki konuların öğretimi kavram öğretimi açısından ele aldıkları, bazı yöntem ve metotları kullanarak gerçekleştirilen kavram öğretimi etkinliklerin öğretime yararlılığını inceleyen çalışmalar oldukları görülmektedir. Araştırmaya konu çalışmalar hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretiminin yanında yanlış kavram öğrenmelerini, kavram öğretiminde öğretmenlerin görüşlerini de içermektedir. Ancak dikkat çekici nokta öğrencilerin görüş ve eğilimleri anlamında alana yönelmiş çalışmaların eksik olmasıdır. Araştırma konusuna muhteva problem durumlarının daha pozitivist bir perspektif takındığını söylemek yanlış olmaz. Bunlara ilave olarak alana özgü kavram öğretimine dayalı özgün bir model önerisi üzerinde odaklanmış çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durumun nedeni sosyal bilgiler ve hayat bilgisi

alanlarında akademik anlamda çalışmalar ortaya koyan araştırmacıların kavram öğretimine yeni yeni yönelim almaları olabilir.

Araştırmanın konusu kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin büyük çoğunluğu nitel desenlemelerde gerçekleştirilmiş, nicel çalışmalarda ise deneysel desenlerin kullanıldığı görülmüştür. Karma sıralı desen tercih eden çalışmaların tamamı doktora düzeyi lisansüstü tez çalışmaları olurken nitel desende olgu bilim çalışmalarının yoğun yapıldığı görülmüştür. Deneysel araştırmaların odak noktasında belirli bir yöntem veya teknik ile kavram öğretimi gerçekleştirmek amacı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda amaç kavram öğretimini bir boyutu ile küçük bir katılımcı grubu üzerinde yarattığı etkiyi başarı testleri ile ortaya koymak biçimindedir. Bu tip çalışmalar uygulanan etkinlik veya metotların yararını ortaya koysa da kavram öğretimine bütüncül bir perspektif getirememekte, spesifik bir kitle ve yöntemle sınırlı kalmaktadır. Esasında bu türde uygulamaların eylem araştırmalarının içerisinde kullanılması da tercih edilebilir. Böylece hem kavram öğretimine daha geniş bir perspektiften yaklaşma fırsatı yakalanmış olur hem de uygulama süreci daha net bir şekilde ortaya konmuş olur. Diğer bir taraftan nitelyöntemde olgu bilim deseninde gerçekleşen çalışmalarda kavram öğretimi sürecinde yer alan öğretmen, öğrenci gibi gruplar odakta yer almıştır. Öğretmen perspektifinde kavram öğretimi süreci sorunlarıyla beraber incelenirken öğrenci perspektifinde kavram öğretiminin işe yararlılığı ortaya konmaya çalışılmıştır. İlgili araştırma konusuna ilişkin yöntem ve bağlamında desen tercihlerinde konunun alandaki yankısının enine boyuna ortaya konması için genellemelere götürecektürde araştırma desenlerinin kullanımına da ihtiyaç olduğu unutulmamalıdır.

Diğer bir taraftan konu kapsamında ele alınan lisansüstü tez çalışmalarının örneklem durumlarına bakıldığında daha dar kabul edilebilecek katılımcı grupları ile çalışmaların gerçekleştiği görülmektedir. 0-50 arasında katılımcı ile gerçekleştirilen lisansüstü tez sayısı 11 (F)'dir. Konu kapsamında yer alan çalışmaların katılımcı sayısının sınırlı kalmasının başta gelen nedeni araştırmalar için seçilen yöntem ve desenlerden kaynaklanmaktadır. Nitel çalışmaların geneli dar katılımcı ile derinlemesine olduğu gibi deneysel desenli çalışmalarda aynı özellikleri taşımaktadır. Araştırmalarda kullanılan örneklem türlerinin de aynı şekilde yöntem ve desenle şekillendiği söylenebilir. Özellikle deneysel desen çalışmalarında grubun homojenlik taşıması önemli bir kıstastır. Homojen dağılım için rasgele seçimler yapmak çokça tercih edilen bir yoldur.

İlgili konu kapsamında gerçekleştirilen lisansüstü tez çalışmalarında nitel desende gerçekleştirilen çalışmalar baskın dururken nicel deneysel desende gerçekleştirilen çalışmalarda azımsanmayacak derecede çoktur. Bu durum araştırmanın veri toplama araçlarını da etkilemiştir. Deneysel desen çalışmalarında grubun konuya ilişkin bilgi düzeyini ölçmek maksadı ile ve uygulama sonra grubun ilerlemesini ortaya koymak maksadı ile başarı testlerine başvurulur. Bu çalışmada hem nicel deneysel desenli çalışmalarda hem de karma sıralı desenli çalışmalarda başarı testleri kullanarak veriler toplandığından veri toplamada en çok başvuru alan yol başarı testleri olmuştur. Onu sırası ile yarı yapılandırılmış görüşmeler ve görüşmeler takip etmiştir. Nitel türde gerçekleştirilen çalışmalar derinlikli araştırmalardır. Katılımcı grubun objektif ve sübjektif değerlendirmelerine de yer verilmektedir. Burada duygular, düşünceler, tutumlar ve diğer tüm faktörler ortaya konmaktadır. Bu maksatla çalışma grubu ile gerçekleştirilen yüzyüze mülakatlar en sık başvuru alan veri toplama araçlarıdır. Bunun yanında alternatif veri toplama araçlarının kullanım sıklığı yeterli düzeyde görülmemekte olup araştırmacıların alternatif veri toplama tekniklerinden çeşitli nedenlerle uzak durduğu söylenebilir.

Araştırmaya dahil edilen Lisansüstü tezlerde en sık kullanılan veri analiz türleri incelendiğinde nicel çalışmalar ve nitel çalışmalar için farklı analiz türleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Nicel desenli çalışmalarda T-Testi (F=10), Anova (F=6), Temel İstatistik (F=5), Man Whitene U (F=), Çoklu Regrasyon (F=1), Tek Yönlü Varyans Analizi (F=1) kullanılmıştır. Bahsi geçen temel istatistik kavramından maksadımız aritmetik ortalama, standart sapma, mod, Medyan gibi istatistik yöntem ve kullanımlarıdır. Nitel desenli çalışmalarda ise sıklıkla İçerik Analizi (F=10), Betimsel Analiz (F=8), Grafik Analizi (F=1) metot ve yöntemleri takip etmiştir. Nicel desenli analiz metotları sayısal verilere ve sayısal veriler arasında kıyas esasına dayalı değerlendirme olanakları sunarken nitel veri analiz metotları araştırmacının yorum ve sübjektif perspektifinden değerlendirmelere de açıktır. Nitel desende her ne kadar konuya ilişkin derinlemesine analiz imkanı bulunsa da güvenilirlik noktasındaki endişeleri araştırmacı uygulama esnasında gidermelidir. Bu sebeple alanı özgü çalışmalar tek bir yöntem açısından değerlendirilmemeli, farklı yöntemlerin sunduğu bakış açıları birbiri ile karşılaştırılarak sunulmalıdır. Böylece alan özelinde gerçekleştirilen çalışmalarının etki sahası genişleme fırsatı bulabilir.

5.2. Sonuç

Araştırmanın bulgularında hareketle ve tartışma kısmındaki değerlendirmeler noktasında ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmaları 2007-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmada incelenen lisansüstü tezlerin çoğunluğu yüksek lisans düzeyindedir.
2. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışması ve bu konuyu araştırmaya değer bulan üniversite sayısı, ülkedeki üniversite sayısına bakıldığında dar ve sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Ayrıca konu kapsamında lisansüstü tez düzeyinde gerçekleşen araştırmaların tamamı devlet üniversitesidir.
3. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alanı kapsamına dahil eden lisansüstü tez çalışmalarının problem cümleleri dikkate alındığında araştırmaların genel eğiliminin bir yöntemi, bir metodu kavram öğretimi noktasında sınavacak türde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
4. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmalarının yarıdan fazlası nitel azımsanamayacak kadarı da nicel desende gerçekleştirilen çalışmalardan oluşmuştur. Nicel türde deneysel çalışmaların ise araştırma kapsamında en fazla tercih edilen desen olduğu görülmüştür.
5. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmalarının büyük çoğunluğu dar bir katılımcı kitlesine dayalı örneklem büyüklüğü hacmi taşımaktadır.
6. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmalarının büyük çoğunluğunda veri toplama aracı olarak başarı testleri şeklindedir.
7. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmalarının analiz metotları nicel desenli çalışmalarda t-testi, anova ve temel istatistik olurken nitel desenli çalışmalarda betimsel analiz, içerik analizi ve grafik analizi şeklindedir.

5.3. Öneriler

Bu araştırmanın ulaşılan sonuçlarından yola çıkarak ilgili çalışma alanı ile ilgilenen araştırmacı, öğretmen ve MEB yetkililerine şu önerilerde bulunulmuştur:

1. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu alan lisansüstü tez çalışmasının oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. O halde konu alanının fazla araştırmacı tarafından irdelenmesi önerilebilir.
2. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini araştırma sorunu edinen doktora düzeyi lisansüstü tez çalışmalarının sınırlı düzeyde kaldığı görülmüştür. Doktora düzeyinde lisansüstü tez çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların dikkatinin konuya yönlendirilmesi, teşvik edilmesi önerilebilir.
3. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu kapsamında gerçekleştirilmiş lisansüstü tez çalışmalarının problem durumlarının daha çok bir öğretim yöntemini yahut tekniğini kullanarak alana özgü kavramların öğretimi üzerine odaklandığı görülmüştür. Alan çalışmalarının öğretim yöntem, teknik ve metotlarından öteye geçirecek sorunlarla ilgilenmesi önerilebilir.
4. Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kavram öğretimini konu edinen lisansüstü tez çalışmalarının büyük bir çoğunluğu nitel desenlerin kullanıldığı, azımsanamayacak kısmında ise nicel deneysel desenin tercih edildiği görülmüştür. Bu konu dikkatinde nitel desende çalışmaların yapılmasına devam edilebileceği gibi tutum, algı ve ilişkisel tasarımlar içeren nicel desenli çalışmaların yapılması önerilebilir.
5. Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi olarak gerçekleştirilen bu çalışma YÖK TEZ veri merkezinde kayıtlı bulunan lisansüstü tez çalışmaları örnekleminde gerçekleştirilmiştir. Bu konunun hayat bilgisi ve sosyal bilgiler özelinde kavram öğretimi alanını içeren alan yazında yer alan makale, bildiri ve araştırma raporu türünde üretilmiş akademik içeriklerle dokümantasyona dayalı analizlerin yapılması önerilebilir.
6. Kavram öğretimi noktasında son yıllarda MEB'in konuya eğiliminin arttığı ders program ve müfredatlarında bu durumun gerekçeleri ve uygulanış şekilleri ile açıklandığı görülmüştür. MEB'in konuya eğiliminin daha güçlü hale gelmesi için alan araştırmacılarının kavram öğretimine yönelmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K. (1994). *Eğitimde etkili yönetici davranışları*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Akaydın, B., & Kaya, S. (2015). Türkiye’de ilkököl hayat bilgisi ve sosyal bilgiler alanında yapılan ve ulusal indeksli dergilerde yayınlanan araştırmalara yönelik bir inceleme. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(30), 251-264.
- Aksoy, B., Sönmez, F., Merey, Z. & Kaymakçı, S. (2009, Ekim). *Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerinin Değerlendirilmesi*. IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi. Pegem A Yayıncılık
- Akşit, İ. (2016). *7. Sınıf sosyal bilgiler dersi Türkt tarihinde yolculuk ünitesinde geçen bazı kavramların öğrenilmesi sürecinde karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve çözümüne yönelik bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uşak: Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyürek, S. (2003). *Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği) (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Kayseri: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, A. (1999). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Barth, J., & Demirtaş, A. (1997). Sosyal Bilgiler Öğretimi: Kaynak Üniteler. *Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Eğitimi* (s. 10). içinde Ankara: YÖK/ Dünya Bankası.
- Başer, N., Narlı, S., & Günhan, B. (2005). Öğretmenlerin lisansüstü eğitim almalarında yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 129-135.
- Bektaş, M., & Karadağ, B. (2013). The Tendencies and Assessments of Post Graduate Thesis Made in the Field of Life Study Teaching. *Hayat Bilgisi Öğretimi Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerinin Eğilimleri ve Değerlendirilmesi. International Journal of Human Sciences*, 10(2), 113-129.
- Binbaşıoğlu, C. (2003). *Hayat Bilgisi Öğretimi. (1. Baskı)*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bitlisli, N. (2014). *6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafi kavramları algılama düzeyleri ve kavram yanlışları: Bayburt örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Giresun: Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Candan, A. (1998). *Kavramlara Dayalı Tarih Öğretimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinç, İ. (2014). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi iletişim ve insan ilişkileri ünitesinde geçen kavram ve tanımlara erişme düzeyi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Doğanay, A. (2005). Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi. C. Ö. (Ed) içinde, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 227-255). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Dündar, H. (2007). *Kavram analizi stratejisinin öğrencilerin kavram öğrenme başarısı ve hayat bilgisi dersine ilişkin tutumlarına etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Erden, M., & Akman, Y. (2007). *Eğitim Psikolojisi: Gelişim, Öğrenme ve Öğretme (16. Baskı)*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ersoy, A. (2009). *İlköğretim beşinci sınıfta teknoloji destekli proje tabanlı öğrenme uygulamaları*. Anadolu University (Turkey).
- Geçit, Y., & Kartal, A. (2010). Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırma Konuları Üzerine Bir İnceleme. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 101-107.
- Girgin, Y. (2012). *İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kavram Haritası Kullanımının Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerileri Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gültekin, E. (2016). *Ortaokul 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi "Adım Adım Türkiye" Ünitesinde Bulunan Kavramların Kazandırılmasına İlişkin Öğretmen Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gündoğan, A. (2017). 2015 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Sosyal Beceriler Bağlamında İncelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (23), 437-456.
- Karaman, S., & BAKIRCI, F. (2010). Türkiye'de lisansüstü eğitim: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 94-114.
- Karamustafaoğlu, O. (2009). Fen ve Teknoloji Eğitiminde Temel Yönelimler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(1), 87-102
- Kaya, Ç., Yazıcı, A., Deliveli, K. ve Hoşgörür, V. (2016). Türkiye'de eğitim denetimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 38- 51.
- Kılıçoğlu, G. (2011). *Sosyal bilgiler derslerinde kavramsal değişim metinlerinin kavram yanlışlarını giderme üzerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), s.170-s.189.
- Kop, Y., & Tuncel, G. Türkiye'de Sosyal Bilgiler/Bilimler Öğretimi Alanlarında Bilimsel Toplantılarda Sunulan Bildiriler Üzerine Analitik Bir Çalışma (1987-2005).

- Küçüköğlü, A., & Ozan, C. (2013). Sınıf Öğretmenliği Alanındaki Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 27-47.
- Malatyalı, E., & Yılmaz, K. (2010). Yapılandırmacı Öğrenme Sürecinde Kavramlar ve Önemi: Kavramların Pedagojik Açından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14), 323.
- Martorella, P. (1996). *Teaching Social Studies The Elementary School/The Basics Of Citizenship*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- MEB. (2015). *TTKB Sosyal Bilgiler Dersi 6. Ve 7. Sınıflar Öğretim Programı Kılavuzu*. Ankara: <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx>.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (4,5,6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara: <http://mufredat.meb.gov.tr>.
- Meydan, A. (2012). IV. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Çalıştayı (18-20 Ocak 2012Ürgüp) Genel Değerlendirme. <http://www.so-der.org/egitim-haberleri/13-iv.-ulusal-sinif-gretmenligi-calistayi.html> Erişim Tarihi: 07.09.2021.
- Oruç, Ş., & Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanında Yapılan Tez Çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121-132.
- Öz, G. (2017). *Sosyal bilgiler 7. sınıf öğretim programında yer alan kavramların çoklu zekâ yaklaşımına göre öğretimi (Yüksekova ilçesi örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özkaya, F. (2010). *Altıncı sınıf sosyal bilgiler dersi 3 ve 4. ünitesinde bulunan kavramların bazı değişkenlere göre öğrenilme düzeyi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2006). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı: Kuramsal Temeller Yapısal Özellikler ve Planlama İçin Yol Haritası. K. Kıroğlu (Ed.). İlköğretim Programları (1-5) Sınıflar.* (s. 761-781). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C., Acun, İ., Akengin, H., Ata, B., Baysal, N., Demircioğlu, İ., Doğanay, A., Gültekin, M., Kabapınar, Y., Karabağ, G., Tekindal, S., Yanpar, T., Yaşar, Ş., & Yel, S. (2007). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sayan, Y., & Aksu, H. H. (2005). Akademik personel olmayan lisansüstü eğitim yapan bireylerin karşılaştıkları sorunlar üzerine bir çalışma. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 59-60.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sert, G., Kurtoğlu, M., Akıncı, A., & Seferoğlu, S. S. (2012, Şubat) *Öğretmenlerin teknoloji kullanma durumlarını inceleyen araştırmalara bir bakış: Bir içerik analizi çalışması*. Akademik Bilişim, Uşak.
- Sönmez, V. (2010). *Hayat ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Subaşı, S. (2013). *İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi "Adım Adım Türkiye" Ünitesinde Yer Alan Kavramları Öğrenme Düzeyleri İle Derse Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, D., Calp, Ş., Bulut, P., & Kuşdemir, Y. (2013). Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Bilim Dalında Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Çeşitli Kriterlere Göre İncelenmesi. *Journal of World of Turks*, 5(3),187-205.
- Şahin, M., Göğebakan, D., Yıldız, D., & Duman, R. (2009, Ekim). *Türkiye'deki Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme*. IV. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi. Pegem A Yayıncılık.
- Şimşek, A. (2006). Kavram Öğretimi. A. Şimşek içinde, *İçerik Türlerine Dayalı Öğretim* (s. 27-70). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, H.; Yıldırım, A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Şişman, M. (2011). *Eğitim bilimine giriş*. Pegema Yayıncılık: Ankara
- Talay, F. (2011). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında işlenen yeryüzünde yaşam ünitesinde geçen coğrafya kavramlarının kazanılmışlık düzeyi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*,. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarman, B., Acun, I., & Yuksel, Z. (2010). Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanındaki Tezlerin Değerlendirilmesi. *Evaluation of Theses in the Field of Social Studies Education in Turkey. Gaziantep University-Journal of Social Sciences*, 9(3), 725-746.
- TDK. (2018). www.tdk.gov.tr.
- Tereci, A. (2017). *2010-2017 yılları arasında Türkiyede matematik eğitimi alanında yapılan lisansüstü tezlerin bazı kriterlere göre karşılaştırmalı incelenmesi* (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tosun, C., & Doğan, R. (2005). *İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisinde Kavram Haritaları*. Ankara: Öğreti Yayınları.
- Tuzcu, G. (2003). Lisansüstü öğretim için yurtdışına öğrenci göndermenin planlanması. *Milli Eğitim Dergisi*, 160, 155-165.
- Ülgen, G. (2004). Kavram Gelişime . *Kuramlar ve Uygulamalara (4.Baskı)* (s. 107). içinde Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ünlü, F. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler programında geçen temel kavramların 8. sınıf öğrencilerinde erişim düzeyi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yel, S. (2011). Sosyal Bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi. C. Ö. (Ed). içinde, *Kavram Geliştirme ve Öğretimi (2. Baskı)* (s. 113). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.

YÖK (2015). Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> Erişim Tarihi: 15.11.2021